

AUTOREFERAT

Autor: dr Joanna Femiak

Warszawa 07. 01. 2019

*Joanna Femiak*¹

Spis treści

I. Autoreferat	2
1. Życiorys zawodowy	2
2. Główne kierunki działalności naukowo-badawczej	6
3. Wskazanie pracy habilitacyjnej	13
3.1. Tytuł	13
3.2. Treść monografii habilitacyjnej	14
4. Podsumowanie	38

I. Autoreferat

1. Życiorys zawodowy

Urodziłam się 27 listopada 1972 roku w Żąbkowicach Śląskich. Liceum ogólnokształcące ukończyłam w Tychach. W 1996 roku obroniłam pracę magisterską z filozofii pt. „Wartości, uczucia a zdrowie psychiczne – według Antoniego Kępińskiego” na Wydziale Filozofii i Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego, której promotorem była Prof. dr. hab. Zofia Rosińska, a w 1999 roku obroniłam pracę magisterską z psychologii pt. „Czynniki psychosomatyczne w chorobie niedokrwiennej serca”, której promotorem był Prof. dr. hab. Jan Tylka na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej Akademii Teologii Katolickiej (obecny Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego). W 1996 roku rozpoczęłam pracę w Akademii Wychowania Fizycznego w Zakładzie Filozofii, było to miejsce, w którym mogłam rozwijać swoje interdyscyplinarne zainteresowania. Nauki o kulturze fizycznej okazały się dla mnie dziedziną, w którym mogłam rozwijać się jako filozof i psycholog jednocześnie. Po uzyskaniu tytułu magistra z psychologii klinicznej pracowałam przez rok na oddziale psychosomatycznym Szpitala Wolskiego w Warszawie pod opieką dr. n. med. Elżbiety Kobrzyńskiej. To doświadczenie na zawsze nauczyło mnie relacji z pacjentem, dyscypliny pracy w zespole i szacunku dla innych specjalistów. W trakcie pracy z pacjentami prowadziłam także na oddziale ćwiczenia z psychiatrii dla studentów ówczesnej Akademii Teologii Katolickiej.

Do obrony pracy doktorskiej opublikowałam osiem artykułów z dziedziny nauk o kulturze fizycznej, był to czas, kiedy poznawałam dorobek teoretyczny autorów z obszaru kultury fizycznej, filozofii kultury fizycznej i przygotowywałam się do zakończenia pracy nad doktoratem, pod opieką promotora Prof.dr.hab. Jerzego Kosiewicza. Brałam także udział w życiu naukowym i w 2002 roku uczestniczyłam w konferencji EASS – European Association of Sociology of Sport w Wiedniu. W 2005 roku obroniłam pracę doktorską pt. „Koncepcja ciała

w naukach o kulturze fizycznej”. Stopień doktora nauk o kulturze fizycznej otrzymałam uchwałą Rady Wydziału Wychowania Fizycznego Akademii Wychowania Fizycznego w Warszawie 13 września 2005 roku.

Po uzyskaniu stopnia doktora pracowałam w Zakładzie Filozofii, w Katedrze Nauk Społecznych Akademii Wychowania Fizycznego w Warszawie. Realizowałam dla studentów zajęcia z filozofii człowieka, filozofii przyrody, etyki w formie wykładów i ćwiczeń. W 2006 rozpoczęłam pracę nad własnym projektem naukowym z obszaru filozofii kultury fizycznej I.16: „Analiza koncepcji człowieka w wybranych współczesnych nurtach i kierunkach wychowania. Ich znaczenie i wpływ na rozwój teorii wychowania fizycznego”. W 2007 roku zorganizowałam interdyscyplinarną grupę badawczą, która realizowała projekt Ds. 94 „Ciało i tożsamość w perspektywie kultury masowej i turystyki”. W projekcie tym, wspólnie z kolegami podejmowaliśmy nasze cele badawcze, a również dzieliliśmy się wiedzą i inspiracjami z obszaru nauk o kulturze fizycznej z perspektywy filozofii, socjologii i psychologii. Uważam, że nie można patrzeć interdyscyplinarnie bez współpracy i szacunku dla wiedzy z innych dyscyplin, a takiego spojrzenia wymagają nauki o kulturze fizycznej. Od 2007 roku brałam intensywny udział w życiu naukowym, korzystałam z możliwości prezentacji swoich dociekań podczas konferencji krajowych i zagranicznych, głównie wymienionego już stowarzyszenia EASS, w 2009 roku wygłosiłam swój referat w Rzymie, w 2010 w Porto, w 2011 w Umea w Szwecji. Od 2009 roku jestem także aktywnym członkiem Polskiego Towarzystwa Nauk Społecznych o Sporcie. W 2012 roku wydałam podręcznik dla studentów „Cielesność w teorii wychowania fizycznego. Od materializmu do holizmu”, który był podsumowaniem moich rozważań do 2012 roku z obszaru filozoficznej refleksji nad teorią wychowania fizycznego i zdrowotnego.

Równoległe od roku 2000 doskonaliłam swoje umiejętności jako psycholog w pracy już nie terapeutycznej, ale edukacyjnej, zostałam trenerem metod, które rozwijają kompetencje komunikacyjne nauczycieli. Otrzymałam certyfikat międzynarodowej metody Wideotreningu Komunikacji w 2011 roku. W 2007 roku odbyłam 16-godzinny superwizję szkoleniową u Superwizora II stopnia rekomendowanego przez Polskie Towarzystwo Psychologiczne. W 2010 roku ukończyłam Szkołę Treningu Grupowego. W 2013 roku odbyłam 20-godzinne szkolenie u Superwizora II stopnia rekomendowanego przez Polskie Towarzystwo Psychologiczne.

W 2012 roku, zainicjowałam powstanie projektu badawczego Ds. 174 „Wpływ warsztatów z wykorzystaniem elementów metody VIT i treningu interpersonalnego na rozwój kompetencji społecznych i inteligencji emocjonalnej u przyszłych nauczycieli wychowania fizycznego”, dzięki któremu mogłam wraz z kolegami przeprowadzić badania nad

skutecznością aktywnych metod nauczania, jakimi są warsztaty. W trakcie realizacji projektu byłam odpowiedzialna za plan warsztatów i koordynację ich przeprowadzenia (część przeprowadziłam osobiście). Uzyskane wyniki badań zostały opublikowane i potwierdziły wpływ warsztatów na rozwój umiejętności społecznych i inteligencji emocjonalnej. Nasza praca była podstawą stworzenia zeszytu naukowo-metodycznego, a program warsztatów jest realizowany do chwili obecnej, przez kolegów na kierunku sport i w formie wykładu monograficznego na kierunku wychowanie fizyczne. W 2014 roku otrzymałam rekomendacje I stopnia trenera warsztatów umiejętności psychospołecznych Polskiego Towarzystwa Psychologicznego. Od tego czasu aktywnie tworzę programy szkoleniowe dla nauczycieli szkół podstawowych, szkolnictwa państwowego, prywatnego, katolickiego i szkół wyższych. Specjalizuję się w szkoleniach z motywacji, komunikacji, budowania zespołów i zarządzania zespołami pracowników wiedzy. Prowadziłam szkolenia i prelekcje na uczelniach wyższych, takich jak Politechnika Łódzka, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Politechnika Warszawska, Politechnika Lubelska, Uniwersytet Gdański, w licznych szkołach podstawowych i szkołach językowych.

Moje kompetencje trenerskie służyły także w realizacji warsztatów z komunikacji podczas studiów podyplomowych na Akademii Wychowania Fizycznego w Warszawie na kierunkach: psychologia sportu i manager sportu. Moja aktywność naukowa także się rozwijała i do roku 2015 wzięłam udział w 18 konferencjach krajowych.

We wrześniu 2015 roku zakończyłam pracę na Wydziale Wychowania Fizycznego. Ze środowiskiem naukowym Akademii Wychowania Fizycznego w Warszawie utrzymywałam jednak kontakt. Było ono dla mnie zawsze motywacją i inspiracją, dlatego też brałam udział w konferencjach Polskiego Towarzystwa Nauk Społecznych o Sporcie i nawiązałam współpracę z Zakładem Bioetyki i Problemów Społecznych Medycyny, w Katedrze Psychospołecznych Podstaw Zdrowia i Rehabilitacji, na Wydziale Rehabilitacji tej uczelni.. Od 2016 roku moje interdyscyplinarne zainteresowania, umiejętności trenera i wiedza z filozofii kultury fizycznej służą jako wsparcie merytoryczne pracy Zakładu Bioetyki i Problemów Społecznych Medycyny. Od 2016 roku zrealizowałam: warsztaty z komunikacji dla studentów fizjoterapii, wykład „Interwencja w terapii zajęciowej” dla studentów terapii zajęciowej, ćwiczenia „Filozofia i modele” dla studentów terapii zajęciowej, ćwiczenia „Filozofia” dla studentów fizjoterapii, ćwiczenia „Filozofia i etyka zawodu” dla studentów pielęgniarstwa.

W 2018 roku, podczas realizacji przedmiotu „Interwencja w terapii zajęciowej”, nawiązałam współpracę ze Stowarzyszeniem Synapsis, Ośrodkiem Apostolstwa Trzeźwości w

Zakroczymiu, Stowarzyszeniem na rzecz ruchu antynarkotycznego KARAN, i organizacją pomocową MOPS w Warszawie. W listopadzie 2018 roku, przez wydawnictwo Akademii Wychowania Fizycznego w Warszawie została opublikowana moja praca „Ciało a możliwości poznawcze podmiotu w filozofii i w naukach społecznych o kulturze fizycznej”.

W 2018 roku podjęłam roczne studia podyplomowe z Zarządzania Oświatą na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego.

Podsumowanie:

Posiadane dyplomy, stopnie naukowe – z podaniem nazwy, miejsca i roku ich uzyskania oraz tytuł rozprawy doktorskiej

1996 – magister filozofii, Uniwersytet Warszawski

1999 – magister psychologii, zakres: psychologia kliniczna i osobowości, Akademia Teologii Katolickiej (obecny Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego) w Warszawie.

2005 – doktor nauk o kulturze fizycznej, tytuł nadany uchwałą Rady Wydziału Wychowania Fizycznego Akademii Wychowania Fizycznego w Warszawie. Tytuł rozprawy „Koncepcja ciała w naukach o kulturze fizycznej”. Promotor rozprawy Prof. dr hab. Jerzy Kosiewicz. Recenzenci Prof. dr hab. Stanisław Kowalczyk, dr hab. Prof. AWF Andrzej Dąbrowski.

Studia podyplomowe i wybrane kursy doszkalające

2001 – Certyfikat „Trenera metody Wideotreningu” numer VIT-49.

2007 – I superwizja 16-godzinna u superwizora II stopnia rekomendowanego przez Polskie Towarzystwo Psychologiczne.

2010 – Dyplom ukończenia Szkoły Treningu Grupowego Haliny Nałęcz-Nieniewskiej.

2013 – II superwizja 20-godzinna u superwizora II stopnia rekomendowanego przez Polskie Towarzystwo Psychologiczne.

2014 – Dyplom uzyskania rekomendacji I Stopnia Polskiego Towarzystwa Psychologicznego nr I 367: „Trener warsztatu umiejętności psychospołecznych”.

2018 (w trakcie) – studia podyplomowe: Zarządzanie Oświatą, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego.

Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych i artystycznych

1996–2005 – asystent w Zakładzie Filozofii, Wydział Wychowania Fizycznego Akademii Wychowania Fizycznego w Warszawie.

1999–1999 – mł. asystent psycholog w Oddziale Psychosomatycznym Szpitala Wolskiego

im. Dr Anny Gostyńskiej.

2006–2015 – adiunkt w Zakładzie Filozofii Akademii Wychowania Fizycznego Wydział Wychowania Fizycznego Akademii Wychowania Fizycznego w Warszawie.

2016–2018 – wykładowca w Zakładzie Bioetyki i Problemów Społecznych Medycyny w Katedrze Psychospołecznych Podstaw Zdrowia i Rehabilitacji, Wydział Rehabilitacji Akademii Wychowania Fizycznego.

2. Główne kierunki działalności naukowo-badawczej

Po uzyskaniu stopnia doktora koncentrowałam się na dwóch obszarach badawczych. Pierwszy z nich dotyczył zagadnień związanych z ciałem i tożsamością w perspektywie kultury masowej, drugi refleksji nad podstawami antropologicznymi i wynikającymi z nich przesłankami dla refleksji nad metodami kształcenia studentów.

1. Charakterystyka dorobku zrealizowanego podczas realizacji tematu związanego z ciałem i tożsamością w perspektywie kultury masowej

W ramach pierwszego obszaru powstał cykl artykułów realizujący programy statutowe finansowanych przez MNiSW: DS. 94 „Ciało i tożsamość w perspektywie kultury masowej i turystyki”, oraz DS. 173 „Społeczne wzory czasu wolnego jako uwarunkowanie uczestnictwa w rekreacji – analiza wybranych przekazów medialnych i portali internetowych”.

Celem pierwszych publikacji była próba zdefiniowania głównych pojęć, takich jak „turystyka”, „rekreacja”, i głównych wartości, które w ramach tychże aktywności są realizowane, na przykład zdrowie czy samoświadomość. Szczególnie pomocne okazały się w tej analizie definicje zdrowia Arona Antonovsky’ego i kategoria czynu Karola Wojtyły, które stanowiły punkt odniesienia dla analiz różnych form rekreacji i turystyki. Wyniki tych rozważań przedstawiłam w publikacjach (1,2).

Celem kolejnych publikacji z prezentowanego zakresu była próba zdefiniowania „doświadczenia turystycznego”. W publikacji (3) wskazałam na jego związki z definicją „doświadczenia zabawy”, „doświadczenia ludycznego”. W artykule podkreśliłam różnice między stanem zabawy i myśleniem typu mythos podmiotu, a stanem pracy i myśleniem typu logos. Na podstawie tych dwóch koncepcji stanów umysłowych określiłam charakterystyczne

stany poznawcze dla doświadczenia turystycznego, które wybiegają poza racjonalne poznanie. Ponadto zwróciłam uwagę, że „doświadczenie turystyczne” zaczyna być kategorią, której rozumienie i formy realizacji nabywamy w środowisku społecznym i internalizujemy. W społeczeństwach konsumpcyjnych zabawa staje się powinnością, a czas wolny instrumentalnie zracjonalizowany, nastawiony na „maksymalizację przyjemności”. Wnioski, jakie pojawiają się w artykułach (3), zmierzają do wskazania, że zabawa zaczęła być traktowana jako obowiązek i aktywność nastawiona na maksymalizację przyjemności i jej traktowanie odbiega od jej fundamentalnych założeń (czyli od realizacji stanu umysłu *mythos*). Ceną obligatoryjnego hedonizmu jest atrofia doznań, która skutkuje poszukiwaniem i maksymalizacją doznań w turystyce i wyborem celów podróży, które są powszechnie uznawane za modne, atrakcyjne. Takie podejście do sfery cielesnych doznań wiąże się niewątpliwie z samoprzedmiotowieniem.

W kolejnych artykułach celem staje się analiza obrazu własnego ciała, który jest ważnym elementem kreacji tożsamości jednostki. Sposób, w jaki myślimy, a w konsekwencji mówimy o swoim ciele, ma wpływ na to, ile rozumiemy z odczuć i treści, które w cielesności się pojawiają. W poszukiwaniu teoretycznych rozwiązań z obszaru antropologii, które dawałyby sposób na pogodzenie wielości przekazów płynących z mediów na temat wizerunku ciała do współczesnej jednostki, zaprezentowałam w artykule (4) polifoniczną teorię osobowości, która umożliwiła budowanie poczucia tożsamości na podstawie wewnętrznej narracji między wieloma wewnętrznymi „ja”, także tymi wykreowanymi przez media. Kolejne rozważania (5) realizowały cel związany z koncepcją podmiotu poznania w turystyce. Doświadczenie turystyczne w swych opisach okazało się tak bogatym fenomenem, że nieuzasadnione wydawały mi się porównania do innych nauk kultury fizycznej. Dlatego chciałam określić jego specyfikę i cechy podmiotu oraz jego możliwości poznawcze, jakie są w konsekwencji kreowane przez kolejnych autorów w ramach teorii rekreacji i turystyki.

Opisanie fenomenu turystyki lokalnej w artykułach (6,7) z perspektywy rozwoju „poczucia tożsamości” i „tożsamości” (są to dwie odmiennie definiowane w psychologii kategorie, na przykład Grzegorek T. (2000) *Tożsamość a poczucie tożsamości. Próba uporządkowania problematyki*. W: Gałdowa A. (red.) *Tożsamość człowieka*. WUJ. Kraków. 53-70), stanowi przykład poszukiwań podstaw teoretycznych i pojęć, które pozwalają na opis doświadczenia podmiotu podczas aktywności, jaką jest turystyka. Celem tych artykułów było wskazanie na cechy charakterystyczne turystyki lokalnej i płynące z niej wartości dla podmiotu, który jest uwikłany w procesy globalizacyjne.

W kolejnym artykule (8) postawiłam sobie cel, aby przyjrzeć się skomplikowanym procesom socjalizacyjnym, które zachodzą w społeczeństwie konsumpcyjnym z punktu widzenia dezintegracji pozytywnej Kazimierza Dąbrowskiego. Ta koncepcja pozwala na jednocześnie internalizowane wzorów społecznych i ich odrzucanie, jej dynamika pozwala aktywnie odnosić się jednostce do propozycji, które płyną ze świata społecznego, nie musi być bierna, choć za swoją tożsamość musi zapłacić cenę dezintegracji, wszelkich emocji i cierpienia, które jej towarzyszą.

W kolejnych pracach dokonałam analizy znaczenia narracji o ciele w kulturze masowej dla kształtowania poczucia tożsamości człowieka. Porównałam tożsamość kreowaną przez mass media, gdzie człowiek jest biernym odbiorcą, charakterystyczną dla społeczeństwa konsumpcji i tożsamość opartą na dialogu wewnętrznym, w której człowiek jest aktywny i zdolny do wyrażenia swoich potrzeb. Tożsamość typu pierwszego to tożsamość upozorowana, jest niejako „przywdziewana” w zależności od panującej mody, która fragmentaryzuje i decentralizuje osobowość (9,10). Ową decentralizację prezentuję jako odejście od wewnętrznego podmiotu, który pełnił rolę aktywnego i scalającego treści kształtującego się „ja”, w kierunku bierności, podporządkowania siebie zewnętrznym normom. Podmiot nie tworzy własnej historii, do której wpisuje nowe dane ze świata, lecz usiłuje wpisać się w metanarrację proponowaną przez mass media. Jedną z konstatacji rozważań jest stwierdzenie, że narracja zewnętrzna narzuca pojęcia, schematy myślenia, które stosujemy także w narracji wewnętrznej. Proces narracji wewnętrznej nie jest wrodzony, wymaga uczenia się i rozwoju, jest nabyty (Trzebiński J. (2002) *Autonarracje nadają kształt życiu człowieka*. W: Trzebiński J. (red.) *Narracja jako sposób rozumienia świata*. Gdańsk, 36-42.). Warto zatem tak go formować, aby rozwijał indywidualność człowieka, a nie ją unifikował i dostosowywał do komercyjnych mechanizmów globalnego rynku.

Pewnym wyjątkiem podczas analiz okazała się turystyka lokalna, która, nie będąc prestiżową formą aktywności, nie została skomercjalizowana w takim stopniu jak inne jej obszary, co opisałam w artykule (11). Turystyka lokalna daje większe szanse na poznawanie kultury i życia społecznego odwiedzanych miejsc, które – mimo że należą do środowiska naszej aktywności życiowej – często są dla nas w dużej mierze nieznane. Skomercjalizowanym formom turystyki często nie towarzyszy autentyczne poznanie życia społecznego i kultury odwiedzanych miejsc. Turyści mają bowiem do czynienia jedynie z rzeczywistością zaaranżowaną na ich użytek i przybierającą formę wystawianego na sprzedaż produktu (11). Wyniki zaprezentowanego obszaru dociekań były zaprezentowane podczas ośmiu konferencji

ogólnopolskich.

Spis publikacji, w których zrealizowałam pierwszy obszar swoich zainteresowań naukowo-badawczych:

1. Femiak J. (2006) *Main Aims of Recreation from the Viewpoint of Aron Antonovsky's Concept of Health*, w: *Movement, Recreation for all*, red. Kosiewicz J., Legionowo, s. 27-26.
2. Femiak J., Femiak T. (2006) *Turystyka wysokogórska w perspektywie teorii czynu Karola Wojtyły*, w: *Aksjologia turystyki*, red. Dziubiński Z., Warszawa, s. 189-191.
3. Rymarczyk P., Femiak J. (2007) *Obligatorjny hedonizm jako źródło deformacji doświadczenia turystycznego*, w: *Bariery kulturowe w turystyce*, red. Krawczyk Z., Lewandowska-Tarasiuk E., Sienkiewicz W., Warszawa, s. 163-173.
4. Femiak J., Femiak T. (2007) *Tourism and Identity – Tourism in the Light of the Polyphonic Theory of Personality*, w: Dąbrowski A., (Ed.), *Socio-Economic Aspect of Tourism and Recreation*, Warszawa, s. 69 -72
5. Femiak J., Mosz K. (2008) *Doświadczenie turystyczne – rozważania o koncepcji podmiotu poznania w nauce*, w: *Humanistyczne aspekty sportu i turystyki*, red. Dziubiński Z., Warszawa, s. 99-104.
6. Femiak J., Rymarczyk P. (2009) *Turystyka lokalna jako źródło tożsamości w erze globalizacji*, w: *Kultura fizyczna w społeczeństwie nowoczesnym*, red. Dziubiński Z., Jankowski K., Warszawa, s. 186-201.
7. Femiak J., Rymarczyk P. (2010) *Cultural, identity-related and globalizing changes as new contexts of local tourism*, „Polish Journal of Sport and Tourism”, Vol.17, No. 4, pp. 207-220.
8. Femiak J., Rymarczyk P. (2012) *Socjalizacja i ciało w perspektywie teorii dezintegracji pozytywnej Kazimierza Dąbrowskiego*, w: *Kultura fizyczna a socjalizacja*, red. Dziubiński Z., Jankowski K., Warszawa, s. 283-291.
9. Femiak J., Rymarczyk P. (2012) *Cielesność w kulturze masowej i w doświadczeniu wewnętrznym*, „Fizjoterapia”, T.20, s. 81-87.
10. Femiak J., Rymarczyk P. (2014) *Ciało jako temat narracji kultury masowej i narracji wewnętrznej*, „Rozprawy Naukowe Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu”, (nr) 44, s. 21-31.
11. Femiak J., Rymarczyk P. (2015) *Rola turystyki regionalnej w kształtowaniu się tożsamości lokalnych*, „Rozprawy Naukowe Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu”,(nr) 49, s. 28-33.

W ramach drugiego obszaru powstał cykl artykułów realizujący badania własne I.16: „Analiza koncepcji człowieka w wybranych współczesnych nurtach i kierunkach wychowania. Ich znaczenie i wpływ na rozwój teorii wychowania fizycznego”. Kolejne artykuły realizowały program statutowy finansowany przez MNiSW: Ds. 174 „Wpływ warsztatów z wykorzystaniem elementów metody VIT i treningu interpersonalnego na rozwój kompetencji społecznych i inteligencji emocjonalnej u przyszłych nauczycieli wychowania fizycznego”.

Drugim tematem badawczym z obszaru filozofii kultury fizycznej były założenia antropologiczne w pedagogice kultury fizycznej, ich wpływ na wizję kompetencji nauczyciela i dydaktyki nauczania. Jednym z elementów realizacji owego obszaru był udział w projekcie badawczym o charakterze empiryczno-teoretycznym, w którym miałam możliwość zbadać wpływ przygotowanych przez siebie warsztatów na inteligencję emocjonalną studentów.

W pierwszym etapie realizacji tego obszaru zainteresowań skupiałam się na analizie konsekwencji holistycznego ujęcia człowieka dla metod nauczania. Celem tych rozważań było wskazanie na znaczenie złożoności ontologicznej człowieka dla nauk aplikacyjnych. Szczególną uwagę poświęciłam znaczeniu relacji między nauczycielem a uczniem w edukacji jako głównej metodzie pedagogicznej (art. 1,2). „Relacja” okazuje się znaczącym pojęciem w pedagogice, a pojęcia takie jak „wrażliwość” i „empatia” są kluczowe dla jej zrozumienia. Kolejne artykuły (5,6,7) poświęciłam analizie pojęć „relacja”, „komunikacja” i związkom między nimi. Szczególnym krokiem w zrozumieniu pojęcia „empatii” była analiza prac Karola Wojtyły. To właśnie w „teorii czynu” Wojtyły, odszukałam związki między ciałem, doświadczeniem wewnętrznym a empatią i rozwojem moralnym człowieka, wyniki tych rozważań przedstawiłam w jednym z rozdziałów podręcznika dla studentów (9). Zagadnienia związane ze znaczeniem relacji podczas nauczania pozostały w kręgu moich zainteresowań, czego dałam wyraz w kolejnej publikacji (10). Przytaczam w niej konkretne metody kształcenia terapeutów i psychologów, które pomagają rozwijać takie kompetencje jak inteligencja emocjonalna i kompetencje społeczne. Celem tej publikacji (10) było przybliżenie formy rozwoju opartej na warsztatach i treningach, które umożliwiają pracę na doświadczeniu własnym a nie tylko intelektualne przekazywanie wiedzy. Chciałam także wskazać warsztaty jako propozycję edukacyjną dla przyszłych studentów Akademii Wychowania Fizycznego. Pragnę zaznaczyć, że cel był dla mnie ważny, bowiem nasi absolwenci w swojej przyszłej pracy nie wykorzystują jedynie pojęć i teorii, ale korzystają z doświadczenia własnego i grupy, z zaangażowania emocjonalnego i relacji. Zaprezentowane metody w publikacji (10) właśnie te

kompetencje rozwijają i uczą ich świadomego stosowania. W artykułach (13) postawiłam sobie za cel prezentację roli ciała w rozwoju emocji, ich rozumienia i okazywania na podstawie prac filozofów. W artykule (14), który został napisany we współautorstwie, porównane zostały filozoficzne rozważania na temat ciała i emocji z najnowszymi wynikami badań nad emocjami z obszaru pedagogiki i neurologii.

Konsekwentnie dążyłam do stworzenia projektu, którego celem byłoby przeprowadzenie empirycznych badań i sprawdzenie, czy faktycznie warsztatowe metody nauczania wpływają na rozwój emocjonalnej inteligencji i kompetencji społecznych. Dlatego też cel ten został zrealizowany w ramach badań Ds. 174 „Wpływ warsztatów z wykorzystaniem elementów metody VIT i treningu interpersonalnego na rozwój kompetencji społecznych i inteligencji emocjonalnej u przyszłych nauczycieli wychowania fizycznego”. W zeszycie naukowo-metodycznym (11) opisuję treści merytoryczne warsztatów i dokonuję charakterystyki metod aktywnych, analizuję program badań, metody, tematy warsztatów. W artykułach (15,16) zostały opublikowane wyniki badań przeprowadzonych na przyszłych nauczycielach wychowania fizycznego. Grupę 59 studentów podzielono na grupę kontrolną i eksperymentalną. Grupa eksperymentalna przeszła program warsztatów opisany w publikacji (11) przeprowadzonych przeze mnie i współautorów projektu. Grupa 59 studentów została zbadana przed warsztatami, bezpośrednio po udziale w warsztatach i sześć miesięcy po przeprowadzonych warsztatach. Pragnę podkreślić, że różnice w grupie eksperymentalnej były znaczące w poziomie wskaźników, które badały kompetencje społeczne i inteligencję emocjonalną i do dnia dzisiejszego warsztaty są realizowane dla naszych studentów w formie warsztatów na kierunku sport i w postaci wykładów monograficznych na kierunku wychowanie fizyczne. Wyniki badań zostały ogłoszone podczas konferencji międzynarodowych w Porto, Bratysławie, Rzymie i podczas 10 ogólnopolskich konferencji.

W ramach realizacji tego nurtu badań brałam udział w międzynarodowej współpracy z dr Brigittą Jutumanaa. Celem tej współpracy było przeprowadzenie pilotażowego wywiadu z polskimi trenerami na temat wiedzy dotyczącej stylów kierowania grupą i jej pedagogicznego zastosowania podczas pracy trenerskiej. Ankietę poprzedzał wykład na temat wyników badań wśród szwedzkich trenerów, które jednoznacznie wskazywały na pozytywne konsekwencje demokratycznego stylu zarządzania wśród młodzieży trenującej hokej. Na podstawie wyników można stwierdzić, że trenerzy nie rozróżniają stylów kierowania grupą, chcieliby stosować styl demokratyczny, ale nie wiedzą, co go odróżnia na poziomie zachowania od stylu permissywnego

i autorytarnego. Następnie wyniki w postaci prezentacji pt. „The reactions of the staff and coaches to the new research results of parenting and coaching” zostały wspólnie przedstawione podczas konferencji w Umea w 2011 roku.

Spis publikacji, w których zrealizowałam drugi obszar swoich zainteresowań naukowo-badawczych.

1. Femiak J. (2006) *Ciało w perspektywie holistycznej – źródła i konsekwencje*, w: *Kultura, Sport, Społeczeństwo*, red. Kosiewicz J, Warszawa.
2. Femiak J. Femiak T. (2007) *Czy Sokrates nauczałby przez Internet?*, „Toruńsko-Płockie Studia Dydaktyczne”, tom 20/2007, s. 181-187.
3. Femiak J. (2007) *Development of the Conception of Corporality in the Theory of Physical Education*, w: “Physical Culture and Sport. Studies and Research”, Kosiewicz J. (red. naukowa), Warszawa 2007, vol.1(XLV), s.22-36.
4. Femiak J. (2008) *Ciało i poczucie tożsamości a edukacja przyszłych nauczycieli kultury fizycznej* w: *Społeczno-edukacyjne oblicza współczesnego sportu i olimpizmu: wychowanie fizyczne i sport dzieci wiejskich i w małych miastach*, T. 1, red. Nowocień J., Zuchora K., Akademia Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego, Polska Akademia Olimpijska, Fundacja „Centrum Edukacji Olimpijskiej”, s.388-392.
5. Femiak J. (2009) *Cierpienie i rozwój – próba odpowiedzi na pytanie o rolę cierpienia w życiu człowieka*, w: *Człowiek, świat, filozofia*. Praca zbiorowa z okazji 50-lecia pracy naukowej prof. Bronisława Burlikowskiego / red. nauk. Słomski W., Król R, Katedra Filozofii Wyższej Szkoły Finansów i Zarządzania
6. Femiak J. (2010) *Ciało, wrażliwość, komunikacja – czyli o źródłach kompetencji interpersonalnych*. W: Nowocień J. (red.) *Społeczno-edukacyjne oblicza współczesnego sportu i olimpizmu: aktywność fizyczna dzieci, młodzieży i dorosłych na przełomie XX i XXI wieku*. Akademia Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego. Warszawa, 315-323.
7. Femiak J. (2011) *Wolontariat w świecie ponowoczesnym – w perspektywie rozważań nad człowiekiem Karola Wojtyły*. W: Nowocień J., Zuchora K. (red.) *Wolontariat w edukacji, sporcie, w ruchu olimpijskim i paraolimpijskim*. Akademia Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego. Warszawa, 64-76.
8. Femiak J. (2011) *O treningu interpersonalnym jako metodzie kształtującej kompetencje komunikacyjne nauczycieli wychowania fizycznego w świetle rozwoju kultury masowej, zmian społecznych i teorii edukacji dorosłych*. W: Dziubiński Z., Lenartowicz M. (red.)

- Kultura fizyczna a kultura masowa*, Salezjańska Organizacja Sportowa Rzeczypospolitej Polskiej. Warszawa, 383-397.
9. Femiak J. (2012) *Cielesność i doświadczenie wewnętrzne w pracach Karola Wojtyły-Jana Pawła II. Cielesność w teorii wychowania fizycznego. Od materializmu do holizmu*, Wyd. AWF. Warszawa.
 10. Femiak J. (2013) *Koncepcja podmiotu poznania i jego cielesności w głównych kierunkach pedagogicznych*, w: Kosiewicz J., Michaluk T., Pezdrek K., (red.), *Nauki społeczne według kultury fizycznej i sportu*, Wrocław.
 11. Femiak J., Czechowski M., Kuk A. (2013) *Znaczenie metod aktywnych dla rozwoju świadomości człowieka. Rola uczuć, ciała, pamięci*, w: J. Nowocień, K. Zuchora (red.), *Sport w kulturze zdrowia, czasu wolnego, edukacji olimpijskiej*, Warszawa.
 12. Femiak J. (2014) *Rola prawdy ontologicznej o człowieku w teorii kultury fizycznej*, w: *Wychowanie fizyczne i sport jako prawo człowieka i proces ciągłej edukacji*, red. Nowocień J., Zuchora K., Akademia Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego w Warszawie, Polska Akademia Olimpijska; Fundacja "Centrum Edukacji Olimpijskiej", s. 95-102.
 13. Femiak J. (2015) *Influence of body experiences and emotions on human self-identity*, w: *Social determinants of sports activity*, (sci.ed) Seabra D., Kosiewicz J., Universidade Fernando Pessoa, Porto, s. 133-143.
 14. Nowacka-Dobosz S., Femiak J., Pedraszewska-Sołtys B. (2015) *Rola ciała w kształtowaniu świadomości – inspiracje filozoficzne i naukowe*, *Rozprawy Naukowe Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu*, 2015, s. 56-62.
 15. Czechowski M., Femiak J., Kuk A. (2015) *Kompetencje społeczne i inteligencja emocjonalna nauczycieli wychowania fizycznego i trenerów. Warsztaty dydaktyczne dla nauczycieli wychowania fizycznego, trenerów i studentów AWF*. Wyd. AWF. Warszawa.
 16. Kuk A., Czechowski M., Femiak J. (2015) *Social Competence and Emotional Intelligence of Future PE Teachers and Their Participation in Psychological Workshops*. "Human Movement". 16. 3: 163-170.

3. Wskazanie pracy habilitacyjnej

3.1. Tytuł

„Ciało a możliwości poznawcze podmiotu w filozofii i w naukach społecznych o kulturze fizycznej”; Wydawnictwo: Akademia Wychowania Fizycznego w Warszawie; Rok wydania: 2018; Recenzenci: Prof. dr hab. Jerzy Kosiewicz, Dr hab. Prof. AWF Marek Kazimierczak.

3.2. Treść monografii habilitacyjnej

Prezentowana praca jest poświęcona problematyce związanej z refleksją filozoficzną nad ciałem i jej wpływem na możliwości poznawcze podmiotu w naukach społecznych o kulturze fizycznej. W pracy proponuję spojrzenie z perspektywy kategorii „podmiotu poznania” na nauki społeczne o kulturze fizycznej, co jest zabiegiem nowym w tym obszarze. „Podmiot poznania” jest pojęciem zaczerpniętym z filozofii nauki i opisuje zakładane, często nieświadome, możliwości epistemiczne człowieka (Czarnocka 2003, Motycka 2005). Aby dokonać analizy owych założeń, sięgnęłam do ich fundamentu, czyli antropologii filozoficznej, zwracając szczególną uwagę na założenia dotyczące ciała. Kategorie dotyczące człowieka w naukach o kulturze fizycznej są często przyjmowane intuicyjnie. Natomiast ich źródła to, z jednej strony filozoficzne modele i ujęcia, z drugiej strony sposoby rozumienia samej nauki i kanonów w niej obowiązujących. Połączenie tych dwóch perspektyw w pracy, spowodowało poruszenie zagadnień związanych z teorią nauki i przeglądem dziedzin wpływających na rozwój nauk o kulturze fizycznej, a także zainicjowało rozważania na poziomie antropologicznym na temat ciała, jego percepcji i znaczenia dla rozwoju poczucia tożsamości człowieka. Dwie perspektywy, antropologiczna i epistemologiczna, choć niełatwe do równoczesnego przedstawienia, pozwalały na rekonstrukcję kategorii „podmiotu poznania” w naukach o kulturze fizycznej i zaproponowanie jej wzbogacenia o pojęcia „ciała autonomicznego”, „upodmiotowionego ciała” i „integracji podmiotu”. Dlatego też w pracy dokonałam charakterystyki teorii wychowania fizycznego, sportu, rekreacji, turystyki oraz rehabilitacji z perspektywy tych nowych i zrekonstruowanych kategorii.

Celem pracy jest ukazanie wpływu założeń antropologicznych dotyczących ciała na kategorię podmiotu poznania w naukach społecznych o kulturze fizycznej. Aby osiągnąć wyżej wymieniony cel, proces badawczy został rozłożony na cztery etapy.

I. W pierwszym, najbardziej obszernym etapie pracy celem teoretyczno-poznawczym była rekonstrukcja kategorii „uprzedmiotowionego” i „upodmiotowionego” ciała oraz wskazanie ich konsekwencji dla ujęcia zdolności epistemicznych podmiotu. Cel ten został zrealizowany na podstawie prac filozofów, przynależnych do tradycji Kartezjusza, Kanta,

Locke'a, Hume'a, w której analiza podmiotu poznającego jest głównym obszarem rozważań. Pozwala to na wspólne kategorie, które umożliwiają jakikolwiek dialog i porównania między nimi. Postawione zostały na tym etapie hipotezy badawcze:

1. W kategorii „autonomicznego ciała”, „upodmiotowionego ciała” zostały uwzględnione zdolności epistemiczne podmiotu, takie jak doświadczenie wewnętrzne, samoobserwacja, nadawanie znaczenia swoim przeżyciom.
2. W kategorii „uprzedmiotowionego ciała” zostały założone zdolności epistemiczne podmiotu ograniczone do percepcji świata zewnętrznego wobec podmiotu.
3. Kategorie „autonomicznego ciała”, „upodmiotowionego ciała” leżą u podstaw kategorii „integracja podmiotu”.
4. Kategorie dotyczące ciała, z obszaru antropologii filozoficznej, wpływają na przyjmowane założenia z obszaru filozofii nauki, dotyczące kategorii podmiotu poznania.

W swoich dociekaniach najpierw odwołuję się do prac Kartezjusza, Locke'a, Hume'a, Kanta. Wymienionym filozofom przypisuje się rozwój immamentnej perspektywy w rozważaniach nad naturą poznania, to oznacza, że procesy poznawcze są ujmowane jako zachodzące jedynie w świadomości podmiotu. Pragnę podkreślić, że ten sposób myślenia miał swoją wcześniejszą tradycję w filozofii greckiej, której jest poświęcona obszerna literatura (Bergson 1930, Heller 2009, Szlezak 1997, Hadot 1992). Procesy poznawcze są operacjami wewnętrznych stanów umysłu, a stany świadomości to jedyne i niepodważalne fakty. Wszystkie rzeczy poza podmiotem stanowią część świata zewnętrznego i ich poznanie jest ograniczone lub niemożliwe. Wśród rzeczy zewnętrznych znalazła się również cielesność podmiotu, dlatego można stwierdzić, że każdy z prezentowanych filozofów dokonał uprzedmiotowienia ciała na różny sposób, odwołując się do odmiennych argumentów. Efekt tych operacji myślowych jest ten sam: cielesność podmiotu poznającego staje się dla niego niedostępna, odseparowana i może się on do niej zbliżyć jedynie przez jej obiektywizację, tak jak każdego innego przedmiotu w przestrzeni, a czasami nawet ten zabieg staje się niemożliwy (Patočka 1998). Następnie, opierając się na zdolnościach poznawczych wynikających z założeń dotyczących ciała człowieka, zostały opisane konsekwencje epistemiczne dla podmiotu poznania. Redukcja możliwości poznawczych jest wynikiem dwóch zabiegów teoretycznych. Pierwszy z nich to odrzucenie ucieleśnienia podmiotu i umieszczenie ciała w świecie rzeczy, a

drugim jest anonimowość poznania, które zachodzi gdzieś, a nie w konkretnym podmiocie. Zredukowanie świadomości do świadomości pojęć, ujmowanie ciała jedynie jako przedmiotu doświadczenia zewnętrznego powoduje pominięcie wrażeń wewnętrznych, które płyną z ciała. Uniemożliwia spojrzenie na ciało jako źródło doznań, takich jak ból, przyjemność, zmęczenie. Opisywanie procesu poznawania w oderwaniu od podmiotu, sprawia, że staje się ono procesem zachodzącym nie wiadomo gdzie, choć wiadomo jak. Oderwanie od podmiotu powoduje, że nawet wrażenia wewnętrzne, których istnienie dopuszczali empiryści, stają się niczyje i niezwiązane z ciałem, choć przecież zakładają jego istnienie (Czarnocka 2003, Bielik-Robson 2000, Alquine 1989, Patočka 1998, Copleston 1995). Przedmiotowe ujęcie ciała ogranicza możliwości poznawcze podmiotu do wrażeń zewnętrznych i myśli; inne przedmioty świata wewnętrznego ani zewnętrznego nie są dla niego dostępne. Jego własne ciało stanowi element świata zewnętrznego i w takich kategoriach jest poznawane. Wrażenia kinestetyczne, odczucia oporu ciała, ruchu oraz przepływu są niedostępne z perspektywy uprzedmiotowionej kategorii ciała.

Kolejnym krokiem w realizacji celu części pierwszej była prezentacja poglądów filozofów, którzy opisywali ciało jako kategorię przynależną do podmiotu, obdarzoną licznymi możliwościami poznawczymi, będącą źródłem poznania siebie i świata. Rekonstrukcja kategorii „upodmiotowionego” ciała stała się możliwa dzięki pracom fenomenologów, którzy nadawali podmiotowi zdolności doświadczenia wewnętrznego, a ciału autonomię w jego kształtowaniu. Na wybór tej tradycji filozoficznej wpłynęły jej założenia dotyczące możliwości poznawczych człowieka i fenomenu samego doświadczenia. W swoich dociekaniach odwołuję się do prac Maurice’a Merleau-Ponty’ego, Jana Patočki, Richarda Shustermana, neurologa Antonia Damasio, zainspirowanego fenomenologiczną wizją ciała. W rekonstrukcji ich poglądów upatruję możliwości przybliżenia znaczenia pojęć takich jak „autonomia ciała”, „upodmiotowienie ciała”. Zaprezentowane w fenomenologii poglądy są próbą włączenia ciała w sferę podmiotu w dwóch znaczeniach (Merleau-Ponty 2001, Patočka 1998, Shusterman 2010, Damasio 2011, de Biran 1978, Lakoff, Johnson 1999), jedno z nich związane jest z kategorią „autonomii ciała”, która opisuje jego autonomiczne względem „ja” zdolności uczenia się (pamięć mięśniowa), interpretacji danych kinestetycznych i przestrzennych, reakcji odruchowych. Drugie znaczenie związane jest z kategorią „upodmiotowienia ciała” opisującą dane, którymi ciało przejawia się „ja” jako fenomen dostępny w doświadczeniu wewnętrznym. Kategoria doświadczenia, jak pisze Zofia Rosińska, „nie jest pojęciem niewinnym” (Rosińska 2012). „Upodmiotowione” ciało można opisać przez wyróżniające je kategorie: „uważności”,

„przepływu”, „oporu”, „przestrzeni”, „teraźniejszości”. Kategoria „uważności” otwiera drogę do indywidualnego doświadczenia i przeżycia, dzięki niej podmiot może doświadczyć jednostkowości swojego doświadczenia i nadawać mu sens. „Przepływ” to kategoria, która pozwala na opisanie relacji między ciałem a emocjami. Ciało jako „autonomiczne” ma zdolność uczenia się, zapisywania nawyków, stanów emocjonalnych w pamięci mięśniowej, niezależnie od „ja” (Merleau-Ponty 2001). Kolejna kategoria to „przestrzeń”. Przestrzeń z perspektywy „upodmiotowionego” ciała nie jest zewnętrzna dla podmiotu, który musi się w niej odnaleźć. Jest kategorią immanentną dla podmiotu, podobnie jak w filozofii Kanta, z tą jednak różnicą, że tutaj całe ciało bierze udział w jej postrzeganiu, kategoryzowaniu, ujmowaniu na poziomie pojęć. Kolejną kategorią jest „opór”, „upodmiotowione” ciało przejawia się odczuciem oporu, ciężaru. Kategoria ta była opisywana przez de Birana, który pisał że *ego volo*, nie *cogito* – i że świadomość rodzi się z poczucia oddzielności od ciała, separacji i konieczności przekraczania oporu, który stawia ciało (de Biran 1978). Kolejną kategorią opisującą „upodmiotowione ciało” jest teraźniejszość, czas obecny. Podmiot poznania dzięki swojemu ciału ma możliwość doświadczenia kategorii czasu obecnego, nie przeszłości ani przyszłości, ale teraźniejszości. Umysł bez ciała wybiega naprzód, przewiduje lub analizuje to, co było. Doświadczenie może być wewnętrzne, zewnętrzne, czyste i zinterpretowane. Czym innym jest w fenomenologii, a czym innym w myśli pozytywistycznej (Rosińska 2012, s. 228-229). Przywołałam kategorię doświadczenia wewnętrznego u fenomenologów na podstawie prac Maurice’a Merleau-Ponty’ego, Jana Patočki, Richarda Shustermana, neurologa Antonia Damasio, aby przedstawić proces rozwoju doświadczenia wewnętrznego ciała, czyli obejmowania kolejnych obszarów ciała światłem świadomości i włączania w sferę „ja” podmiotu. Kategoria „upodmiotowionego ciała” pozwala na sformułowanie koncepcji trzyetapowego procesu „integracji podmiotu”. Proces ten obejmuje „integrację zmysłowo-przestrzenną ja”, „integrację emocjonalną ja” i „integrację autobiograficzną ja”.

Owe trzy etapy pozwalają na opis procesu, który nazywam „integracją podmiotu”, a nie „zintegrowanym podmiotem”, bowiem jest to proces, który ze swej definicji nie ma końca i nie jest statycznym zjawiskiem. Na poziomie „integracji zmysłowo-przestrzennej ja”, zachodzi zapis na poziomie ciała, treści, których doświadcza ono bezpośrednio. To tutaj kształtuje się pamięć mięśniowa, nawyki wykonywania ruchów, orientacja w przestrzeni, desygnaty pojęć: „daleko”, „blisko”, „duże”, „małe”, „w środku” i „na zewnątrz”. Zapisywane są także w ciele emocje. Podmiot nieświadomie z tych doświadczeń korzysta, na przykład z nawyków ruchowych, wiedzy przestrzennej ciała. Rosińska, komentując obraz ciała w filozofii Merleau-

Ponty'ego, podkreśla, że ciało jest „(...) schematem cielesnym”, który przestaje oznaczać „syntezę dokonywaną drogą skojarzeń, treści dotykowych, kinestetycznych oraz wizualnych (...)” (Rosińska 2003, s. 301) staje się warunkiem doświadczenia tego, co zewnętrzne, na przykład przestrzeni. Należałoby dodać, że staje się warunkiem doświadczenia także tego, co wewnętrzne, na przykład emocji. Przeżycia na poziomie ciała zostają tam niejako zapisane i stanowią „cielesną pamięć”, która jest także zapisem emocjonalnym podmiotu poznania. „Cielesna pamięć” stanowi zapis emocjonalny przeżyć podmiotu. Opisując etap „integracji emocjonalnej ja”, gdzie zachodzi świadome doświadczenie ruchów własnego ciała, zapamiętanych w etapie pierwszym, korzystałam z dorobku terapeutów tańcem, somatoterapeutów Bonnie Meekums, Karen Studd i Laury Cox, Richarda Shustermana, Agnieszki Sokołowskiej. Dzięki tym pracom mogłam przedstawić proces nie tylko doskonalenia form ruchu, ale również powrót do doświadczenia i odczuć, które danym pozycjom ciała, dynamice ruchu towarzyszą. Doświadczenia te mogą być nośnikiem informacji odczytywanych na drodze symbolicznej, a nie logicznej i pojęciowej. Proces ten umożliwia opisywana wcześniej kategoria „przepływu” i „metafory ruchowej”. Uświadamianie sobie treści zapisanych w ciele jest możliwe w każdym momencie naszego życia, dzięki czemu mogą one stanowić źródło świadomego „ja” (Meekums 2002, Sokołowska 2014). Innym obszarem oprócz ruchu, który na tym etapie może być rozpoznawany i uświadamiany, są wcześniej zapisane emocje. Ciało niejako zapisuje odczucia wywołane przez osobę lub rzecz w ciele jako reprezentacje wszystkiego, z czym wchodzi w relację. Zatem świadome przeżywanie emocji opiera się na dwóch podstawowych procesach: obserwacji określonego stanu ciała, zestawionego ze zbiorem obrazów wywołanych tym stanem oraz procesach poznawczych, które im towarzyszą. Podmiot w trzecim etapie procesu integracji, zwanym „integracją autobiograficzną ja”, ma możliwość uporządkować emocje, odczucia w sposób przyczynowo-skutkowy, odszukać w nich związki ze światem zewnętrznym, nadać im spójny sens i znaczenie. Wiedza ta, odwołując się do Damasia, kreuje „ja” autobiograficzne, które niejako posiada wiedzę na poziomie pojęciowym, mimo że przejawia się „poczuciem” na poziomie ciała (Damasio 2011). Damasio pomija aspekt narracji wewnętrznej w budowaniu związków logicznych między własnymi przeżyciami a światem zewnętrznym. Pomija także aspekt kulturowy, na który zwraca uwagę Rosińska, analizując doświadczenie mnemiczne. Bez pojęć i ich znaczenia nabytego przez podmiot, przez „zanurzenie” w kulturze, podmiot nie byłby w stanie nadać sensu i logicznego porządku własnym przeżyciom (Rosińska 2013, s.132-133). Wydaje się zatem, że ten proces musi być zaprezentowany „ja” wcześniej w schematach i

strukturach języka, aby mógł go odnieść do siebie i stworzyć własną autobiografię, w której cielesność i jej przestrzeń odczuć będą odgrywać kluczową rolę.

Wnioski z etapu pierwszego:

Hipoteza pierwsza, która brzmi: „W kategorii <<autonomicznego ciała>>, <<upodmiotowionego ciała>> zostały uwzględnione zdolności epistemiczne podmiotu, takie jak doświadczenie wewnętrzne, samoobserwacja, nadawanie znaczenia swoim przeżyciom”, została potwierdzona. Przyjęcie istnienia doświadczenia wewnętrznego otwiera na rzeczywistość subiektywną i na wielość odczuć, które wraz z nią stają się przedmiotem percepcji, a w kolejnym kroku – ich zrozumienia przez podmiot. Kategoria „autonomicznego ciała” i „upodmiotowionego ciała” przejawia się w niezależności nabywania zdolności do percepcji i odczytywania przestrzeni, uczenia i zapamiętywania ruchów, interpretowania wrażeń kinestetycznych. Ciało jest w dużej mierze autonomiczne nawet wobec podmiotu, z drugiej strony dostępne w doświadczeniu wewnętrznym. Cechy te pozwalają na inne możliwości poznawcze, które zostały podsumowane w kategorii „integracji podmiotu”. W kolejnych etapach procesu integracji podmiotu, podmiot może przyjąć aktywną postawę wobec własnych emocji, odczuć, przeżyć i wziąć za nie odpowiedzialność (Shusterman 2010). Podmiot ma nie tylko możliwość ich świadomego przeżywania, ale również nazywania ich, porządkowania i przekazywania tego porządku innym. Podmiot jest zdolny do narracji wewnętrznej, która integruje treści zakodowane w emocjach, pamięci mięśniowej ze świadomością podmiotu i własnym poczuciem tożsamości. Proces ten pozwala zachować adekwatność wewnętrzną między tym, co podmiot przeżywa i czuje, a tym, co wie i rozumie. Podmiot ma możliwość dążenia do wewnętrznej spójności.

Hipoteza druga: „W kategorii <<uprzedmiotowionego ciała>> zostały założone zdolności epistemiczne podmiotu ograniczone do percepcji świata zewnętrznego wobec podmiotu”, została potwierdzona. W toku badań została odtworzona uprzedmiotowiona koncepcja ludzkiego ciała, zabieg ten potwierdził związek między tym, jak rozumiane jest ciało, a możliwościami poznawczymi podmiotu. Przedmiotowe ujęcie ciała ogranicza możliwości poznawcze podmiotu do wrażeń zewnętrznych i myśli, inne przedmioty świata wewnętrznego nie są mu dostępne. Jego własne ciało stanowi element świata zewnętrznego i w takich kategoriach jest poznawane. Wrażenia kinestetyczne, odczucia oporu ciała, ruchu oraz przepływu są niedostępne z perspektywy uprzedmiotowionej kategorii ciała. Na tej podstawie

mogę stwierdzić, że druga hipoteza została potwierdzona.

Hipoteza trzecia: „Kategorie <<autonomicznego ciała>>, <<upodmiotowionego ciała>> leżą u podstaw kategorii <<integracja podmiotu>>” została potwierdzona. Na podstawie prac fenomenologów mogę stwierdzić, że owe kategorie niejako zwracają podmiotowi jego umiejętność percepcji doświadczenia wewnętrznego i nazywania wrażeń płynących z ciała.

Hipoteza czwarta: „Kategorie dotyczące ciała, z obszaru antropologii filozoficznej, wpływają na przyjmowane założenia z obszaru filozofii nauki, dotyczące kategorii podmiotu poznania”, została potwierdzona. Antropologia filozoficzna staje się elementem filozofii nauki, w sytuacji, gdy jej założenia zaczynamy stosować w innych dziedzinach, na przykład w psychiatrii fenomenologicznej, wpływa wtedy na kreowany podmiot poznania. Innym przypadkiem jest rekonstrukcja nieświadomie przyjętych założeń antropologicznych w danej nauce, wtedy to kategorie antropologiczne, takie jak „ciało”, „dusza”, pozwalają nam opisać przyjmowane intuicyjnie założenia na temat człowieka. Oba te procesy zostały zastosowane w pracy, w odniesieniu do nauk społecznych o kulturze fizycznej, dlatego też mogę stwierdzić, że hipoteza została potwierdzona.

Chcę podkreślić, że fenomenologiczne ujęcie ciała nie pozwala na jego analizę jako przedmiotu przynależnego do świata rzeczy, co powoduje, że może być spojrzeniem uzupełniającym wizję medyczną, biologiczną. Stanowi tym samym propozycję teoretyczną dla tych nauk, dla których wizja medyczna czy biologiczna ciała jest za uboga, by realizować swoje cele poznawcze i do nich zaliczam nauki społeczne o kulturze fizycznej.

II. W drugim etapie pracy najważniejszym celem teoretyczno-poznawczym było odtworzenie założeń dotyczących ciała i zdolności epistemicznych podmiotu poznania w głównych nurtach psychologii, socjologii i pedagogiki. Nauki te stanowią dla dziedziny kultury fizycznej źródło wiedzy, głównych pojęć i założeń dotyczących sposobu myślenia o człowieku i jego możliwościach poznawczych. Moim celem było odsłonięcie związku między założeniami antropologicznymi dotyczącymi ciała a jego rolą w procesie poznawania. Cel ten został osiągnięty dzięki analizie podstaw antropologicznych głównych nurtów pedagogiki, takich jak personalizm, pedagogika kolektywistyczna, pedagogika antynaturalistyczna, nurt naturalistyczno-liberalny. Postawiłam także kolejną hipotezę badawczą:

Hipoteza piąta: „W koncepcjach podmiotu poznania w teorii pedagogiki, psychologii, socjologii nie zostały uwzględnione zdolności poznawcze takie jak: świadomość własnych doznań cielesnych, doskonalenie ich percepcji, nadawanie sensu doznaniom płynącym z ciała”.

Omówiłam pod względem założeń antropologicznych główne kierunki psychologii – ewolucjonizm, behawioryzm, psychoanalizę i neopsychanalizę. W socjologii poświęciłam uwagę głównym kierunkom takim jak: paradygmat społeczno-faktograficzny, społeczno-definicyjny, społeczno-behawioralny.

W pedagogice, korzystając z prac Bogusława Śliwerskiego, Andrzeja Pawłuckiego, Stefana Wołoszyna i Hansa Bernera, podjęłam się próby rekonstrukcji podmiotu poznania w jej głównych kierunkach. To, w jakich paradygmatach i wartościach zanurzona jest dana teoria wychowania, wpływa na sposób, w jaki opisywana jest relacja nauczyciel–uczeń oraz przyjmowane metody wychowawcze, cele wychowawcze czy metody oceny pracy ucznia i nauczyciela. Można zauważyć, że im większy kładzie się nacisk na dobro ucznia, otwartość na jego wrażliwość oraz zaufanie do jego możliwości poznawczych i moralnych, tym bardziej wzrastają jego zdolności do świadomego i odpowiedzialnego uczestnictwa w życiu społecznym. Refleksje nad podmiotem poznania w pedagogice mogą nadać kierunek poszukiwaniom metod kształcenia przyszłych nauczycieli, tak aby umieli oni wykorzystać i rozbudzić potencjał rozwojowy swoich wychowanków. Założenia dotyczące ciała są często przyjmowane intuicyjne, nie stanowią osobnego obszaru refleksji. Mimo licznych odniesień do doświadczenia wewnętrznego, komunikacji, w żadnej z koncepcji nie opisywano procesu poznawania siebie, w który zaangażowane jest doświadczenie wewnętrzne.

Ewolucjonizm w psychologii zaciera obecny od starożytnych czasów podział na poznającego i przedmiot poznawany. Podział ten podkreśla odmienną naturę, możliwości i cele. Ewolucjonizm stawia podmiot poznania wśród innych rzeczy, jednak to podobieństwo przejawia się na poziomie ciała. Cieleśność człowieka stanowi sferę, przez którą przemawia ewolucyjny porządek, wobec którego podmiot z jednej strony jest bezradny, z drugiej natomiast może odnosić się do niego poznawczo. Poznanie jednak zachodzi tutaj z perspektywy osoby trzeciej, zewnętrznej. Ponadto oparte jest na analizie czynników, które jesteśmy w stanie dostrzec, zmierzyć i porównać. Tak jak w ewolucjonizmie nie ma miejsca na indywidualność na poziomie ontologicznym, tak i nie może być dla niej miejsca na poziomie epistemicznym. Podmiot poznania nie ma zdolności nadawania sensu percepcji własnych doświadczeń ani nadawania im znaczenia, bowiem ich sens jest z góry ustalony przez prawa ewolucji.

Behawioryzm wprowadził ciało do przedmiotu psychologii i jest to ciało rozumiane jako

organizm wspólny także innym organizmom żywym; jest to ciało postrzegane jedynie zewnętrznie na podstawie obserwacji, ciało nie dane w doświadczeniu wewnętrznym, ciało niczyje, bo podmiot jest w stanie obserwować jedynie czyjeś ciało, a nie swoje. Ciało, które ma autonomię, niezależnie od podmiotu uczy się, czego wyrazem są automatyzmy i nawyki. Behawioryzm jest krytykowany za odrzucenie autonomicznego podmiotu, świadomości i zredukowanie koncepcji podmiotu poznania do ciała. Z drugiej strony wprowadza on ciało do psychologii, co stanie się przyczynkiem do rozwoju innych nurtów, w których ciało odgrywa kluczową rolę i które opiszę w dalszej części pracy.

Model podmiotu poznania w psychoanalizie podważa prymat wiedzy jako czysto racjonalnej. Drugie źródło podważania możliwości poznawczych rozumu to nieświadomość id, które podporządkowuje go sobie całkowicie (Rosińska, Matusiewicz, s.163). Rozum nie ujarzmią popędów, nie pacyfikuje tego, co zewnętrzne w ludzkiej psychice poprzez realizowanie wyższych wartości. Poznawanie własnych napięć, odsłanianie sfery nieświadomej nie likwiduje ich, ale powoduje, że podmiot może wziąć za ich usunięcie odpowiedzialność, co w konsekwencji prowadzi do jego uzdrowienia i dobrostanu. Podmiot poznania w neopsychoanalizie jest nieświadomie uwikłany w normy kulturowe, przez które postrzega własne ciało w określonych kategoriach, np. atrakcyjności, wzorów i kanonów piękna. Kultura zaczyna być sferą zinternalizowaną, która oddala podmiot poznania od własnego doświadczenia ciała i indywidualnych potrzeb. Ciało staje się konstruktem zewnętrznym, kulturowym obrazem, przez pryzmat którego podmiot poznania postrzega własne ciało.

Korzystając z prac George'a Ritzera, Barbary Szackiej, Emila Durkheima, Jerzego Szackiego, dokonałam analizy założeń dotyczących podmiotu poznania w głównych nurtach socjologii. Patrząc na rozwój socjologii z punktu widzenia obecnych w niej paradygmatów, można stwierdzić, że jest to rozwój oparty na zmianach w metodologii badania świata społecznego. Zmiany te następują w kierunku, który zbliża się coraz bardziej do jednostki, aktora; uwzględniają przy tym jego sposób reakcji, rozumienia bądź budowania relacji. Dlatego też model podmiotu poznania podlega ewolucji, staje się coraz bardziej wieloczynnikowy, złożony z jednej strony i zintegrowany z tym, co społeczne z drugiej strony. Swoje miejsce w rozważaniach ma także ciało, jest ono jednak postrzegane przez pryzmat narracji społecznej, rozumienia uformowanego podczas relacji społecznych. Wysiłki socjologów najpierw zmierzały do zdefiniowania przedmiotu badań, zbudowania własnej metody badawczej, wyraźnie odseparowując się od jednostki tylko po to, by z przygotowanymi narzędziami i pogłębioną tożsamością naukową jako dziedziny nauki do niej wrócić i uwzględnić w swoich

rozważaniach. W socjologii nie odnajduję koncepcji podmiotu poznania, który może zaufać swojemu doświadczeniu wewnętrznemu i samodzielnie nadawać mu sens. Socjologowie z natury swoich zainteresowań podkreślają zdolności do internalizowania norm i ich pierwotności w procesie poznawania i rozumienia siebie przez jednostkę.

Wnioski z etapu drugiego:

Hipoteza piąta, która brzmi: „W koncepcjach podmiotu poznania w teorii pedagogiki, psychologii, socjologii nie zostały uwzględnione zdolności poznawcze takie jak: świadomość własnych doznań cielesnych, doskonalenie ich percepcji, nadawanie sensu doznaniom płynącym z ciała”, potwierdzona została częściowo. Rozumienie kategorii „podmiot poznania” w tychże naukach podlega zmianie. Ich konsekwencją są zmiany w przyjmowanych możliwościach epistemicznych podmiotu, który staje się świadomy swoich odczuć, zdolny do miłości, empatii i wrażliwości. W pedagogice założenia dotyczące ciała są często przyjmowane intuicyjnie, nie stanowią osobnego obszaru refleksji. Podmiot poznania kreowany przez główne nurty pedagogiczne ma zdolności percepcji, rozumienia, nadawania sensu rzeczywistości. Mimo licznych odniesień do doświadczenia wewnętrznego, komunikacji, w żadnej z koncepcji nie został jednak opisany proces poznawania siebie, w który zaangażowane jest ciało, doświadczanie wewnętrzne, proces postrzegania swoich emocji i nadawanie im znaczenia. Wydaje się, że dużo większy dorobek ma w tym obszarze teoria wychowania fizycznego i zdrowotnego.

Twórcy psychologii jako nauki, starając się sprostać wymaganiom metodologicznym nauk empirycznych, musieli dostosować model podmiotu poznania do ich metod, w wyniku czego podmiot został pozbawiony wolnej woli, odpowiedzialności za własne ciało i doświadczenia wewnętrznego. Ciało stało się zbiorem puli genowej, stało się niczyje, niezwiązane z podmiotem, a nawet przeszkadzało w poznaniu. W ewolucyjnym nurcie psychologii podmiot poznania samowiedzę czerpie z testów, to one są źródłem jego tożsamości. W neopsychoanalizie podmiot poznania jest nieświadomie uwikłany w normy kulturowe, normy te obejmują także jego ciało. Kultura oddala podmiot poznania od własnego doświadczenia ciała i indywidualnych potrzeb. Ciało jest konstruktem kulturowym, przez pryzmat którego podmiot poznania postrzega własne ciało. Analizując dorobek socjologii w aspekcie modelu podmiotu poznania, muszę stwierdzić, że nie odnajduję koncepcji podmiotu poznania, który może zaufać swojemu doświadczeniu wewnętrznemu i nadawać samodzielnie swoim odczuciom sens. Socjologowie, będąc w zgodzie z naturą swoich zainteresowań,

podkreślają zdolności do internalizowania norm i ich pierwotności w procesie poznawania i rozumienia siebie przez jednostkę. Zatem jedynym źródłem modelu podmiotu poznania, w którym ciało jest „upodmiotowione”, jest filozofia, która ma swoje miejsce w naukach o kulturze fizycznej.

III. W trzecim etapie pracy najważniejszym celem teoretyczno-poznawczym była analiza założeń dotyczących podmiotu poznania w naukach o kulturze fizycznej: filozofii, psychologii, pedagogiki i socjologii.

Została także przyjęta kolejna, szósta hipoteza, która brzmi: „W naukach społecznych o kulturze fizycznej zostało uwzględnionych wiele, różniących się od siebie koncepcji podmiotu poznania”.

W filozofii kultury fizycznej można znaleźć rozważania, które za swój przedmiot mają zagadnienia specyficzne dla nauk o kulturze fizycznej i odnoszą się do nich z perspektywy antropologii, epistemologii, estetyki, ale także z perspektywy filozofii nauki, wprowadzając metarefleksję nad procesami zachodzącymi w teorii kultury fizycznej. Jako przedstawiciele filozoficznej refleksji nad naukami o kulturze fizycznej prezentują: Józefa Lipca, Jerzego Kosiewicza, Alicję Przyłuską-Fischer, Marię Zowisto, Stanisława Kowalczyka, Jakuba Mosza i Andrzeja Pawłuckiego. Filozoficzny namysł może objąć poznanie, które pojawia się w obrębie nauk o kulturze fizycznej lub rozważa poznanie jako właściwość ściśle ludzką i jego możliwości poznawcze podczas uczestniczenia w kulturze fizycznej. Należy dodać jeszcze trzecią perspektywę do tej pory nieobecną w refleksji filozoficznej nad naukami o kulturze fizycznej, a zorientowaną na odsłonięcie modelu podmiotu poznającego kreowanego przez poszczególne nauki o kulturze fizycznej. Ten rodzaj refleksji jednoczy zagadnienia związane z cielesnością człowieka, jego możliwościami epistemicznymi i wpływem na rozwój jakościowych metod badawczych. Jego obecność w filozofii kultury fizycznej jest z jednej strony kontynuacją wieloletnich poszukiwań integrujących wiedzę, a z drugiej strony stanowi autorski wkład, który pogłębia refleksję nad autonomią podmiotu, jego zdolnościami do percepcji i rozumienia własnych odczuć oraz odpowiedzialności za własny rozwój.

Na przykład w naukach społecznych o kulturze fizycznej, szczególnie w pedagogice, podmiot poznania jest zdolny nie tylko do doświadczenia własnego ciała, ale również potrafi nadać mu sens i znaczenie. Pedagogika kultury fizycznej jest obszarem rozważań, w którym ciało zawsze było czyjeś i było przypisane do podmiotu. Dlatego też, w pracach Andrzeja Pawłuckiego, Jerzego Nowocienia, Krzysztofa Zuchory, Piotra Błajeta, od dawna pojawiają się

apele o ruch spontaniczny, odkrywanie wartości własnego ciała, podążanie za spontanicznym ruchem dziecka, by podtrzymać jego motywację i zaangażowanie podczas lekcji. Kategoria „integracji podmiotu” pozwala uporządkować pojęcia, dzięki którym można opisywać subiektywne doświadczenie ciała, fenomen doświadczenia wewnętrznego, uzupełnić niejako terminologię obecną w teorii kultury fizycznej, która zakorzeniona jest w języku biologii, biomechaniki czy teorii sportu.

W psychologii kultury fizycznej, która została zaprezentowana na podstawie prac Katarzyny Rutkowskiej, Tadeusza Rychty, Moniki Guskowskiej, Marii Mikołajczyk i Mariusza Lipowskiego, Marcina Krawczyńskiego, Jana Blecharza, dokonałam także rekonstrukcji założeń dotyczących podmiotu poznania. Na tej podstawie można zaobserwować między innymi odejście od wizji jednostki Cattella, której reakcje są spowodowane do odpowiedzi na bodziec, na rzecz modelu poznawczego (Guskowska 2013). W poznawczym ujęciu człowieka podkreślane jest znaczenie wiedzy i świadomości jednostki jako czynników, które wpływają na jej zachowanie, odchodzi się od ujęcia środowiska jako dominującego czynnika, na które jednostka może tylko odpowiedzieć. Niepowtarzalnym wkładem do rozwoju wiedzy na temat podmiotu poznania w psychologii sportu jest fakt włączenia aktywności fizycznej jako behawioralnego składnika obrazu własnego ciała. Ciało, które nie podlega adekwatnej percepcji i uwadze, nie wpływa na zmianę jego obrazu w umyśle podmiotu poznającego. Kategoria „integracja podmiotu” pozwala na opis założeń antropologicznych, które uzasadniają procesy percepcji ciała (lub ich brak), interpretacji doświadczenia własnego ciała skoncentrowanej na „ja”, wizualizacji ciała.

Socjolodzy kultury fizycznej, Andrzej Whol, Zbigniew Krawczyk, Zbigniew Dziubiński, Bogdan Kunicki, Michał Lenartowicz, Krzysztof Jankowski, Piotr Rymarczyk, patrzą na ciało człowieka i jego ruch w kontekście społecznym i kulturowym. W poruszanych przez socjologów kultury fizycznej zagadnieniach następuje odejście od analizy struktur sportowych i grup społecznych w kierunku analizy jednostki i jej ciała. Zainteresowanie jednostką przejawia się także w doborze jakościowych metod badawczych, które dają możliwości odsłonięcia i analizy poglądów, odczuć, motywów poszczególnych osób.

Analiza zmian, jakie zachodzą w obszarze koncepcji podmiotu poznania w naukach społecznych o kulturze fizycznej, utwierdziła mnie w przekonaniu, że prezentowana praca jest także ich wynikiem i wpisuje się w ten proces. Wnosi ponadto nowe elementy w postaci opisu kształtowania się wrażliwości na własne ciało i jego odczucia, rozwoju jego percepcji, znaczenia ruchu ciała dla rozwoju tożsamości człowieka. Nauki społeczne o kulturze fizycznej

mają swój wkład w kształtowanie kategorii „upodmiotowionego ciała”, choć nie ma w nich jeszcze wizji „integracji podmiotu”, co, mam nadzieję, prezentowana praca zmieni.

Wnioski z etapu trzeciego:

Hipoteza szósta: „W naukach społecznych o kulturze fizycznej zostało uwzględnionych wiele, różniących się od siebie koncepcji podmiotu poznania”, została potwierdzona, bowiem w naukach społecznych o kulturze fizycznej nie występuje spójna koncepcja podmiotu poznania. Mimo różnic w ujęciu podmiotu poznania w omawianych naukach zaobserwowałam występowanie cech charakterystycznych dla „upodmiotowionego ciała” i odejście od „przedmiotowego” sposobu myślenia o ludzkim ciele.

IV. W czwartym, ostatnim etapie pracy najważniejszym celem teoretyczno-poznawczym była próba wprowadzenia w obszar zagadnień nauk o kulturze fizycznej zorientowanych pragmatycznie, teorii wychowania fizycznego, teorii sportu, teorii wychowania zdrowotnego, teorii turystyki i rekreacji, teorii rehabilitacji kategorii „autonomicznego ciała”, „upodmiotowionego ciała”, procesu „integracji podmiotu” i odsłonięcie możliwości, jakie dają na poziomie aksjologicznym i metodycznym. Została także postawiona hipoteza siódma: „Kategorie <<autonomiczne ciało>>, <<upodmiotowione ciało>> i <<integracja podmiotu>> wprowadzają do teorii wychowania fizycznego, turystyki i rekreacji, wychowania zdrowotnego, teorii sportu i teorii rehabilitacji, wartości takie jak: autonomia, autorefleksja, samoświadomość, odpowiedzialność”.

Kategorie „autonomicznego ciała”, „upodmiotowionego ciała”, „integracja podmiotu” wprowadzają do nauk o kulturze fizycznej model procesu, w którym ciało wpływa na podmiot często poza jego wolą i wyborem. Precyzują cechy upodmiotowionego ciała i uprzedmiotowionego ciała, które stanowią źródło odmiennych możliwości i treści percepcji dla podmiotu. Nadają tym treściom status pozaracjonalnych źródeł poznania i uzasadniają metody jakościowe, które je badają i uwzględniają w ogólnej wiedzy o człowieku. Przykładem może być metafora ruchowa ciała, która jest odczytywana zarówno przez podmiot ruszający się, jak i podmiot go obserwujący. Metafora ta wyraża się na poziomie języka i jest komunikowana. Buduje zatem narrację nie tylko między ludźmi w relacji, ale inicjuje często narrację wewnętrzną i autorefleksję. Proces ten jest wykorzystywany w terapii tańcem. Innym przykładem są emocje, które stają się wewnętrzną reprezentacją przedmiotów i ludzi, których spotykamy. Do tej reprezentacji może podmiot poznania odnieść się już na poziomie

świadomym, może także pominąć w swoim świadomym rozpoznaniu procesy, które zachodzą na poziomie ciała, jednak one na zawsze zostaną zapisane w cielesności, stanowią jakby potencjał, pamięć, która jest autonomiczna wobec zewnętrżności, a nawet świadomego „ja”.

W teorii wychowania fizycznego kategorie myślenia o ciele, zrekonstruowane na podstawie prac fenomenologów, mają szczególne zastosowanie w rozważaniach na temat metod kształcenia przyszłych nauczycieli wychowania fizycznego. Pozwalają nadać znaczenie możliwościom intrapsychicznym (autoobserwacja ciała i emocji, nazywanie swoich odczuć), które stanowią fundament komunikacji i empatii z drugim człowiekiem (Czechowski, Femiak, Kuk 2015). Możliwości te wymagają treningu w postaci warsztatów i szkoleń. Nauczyciele poddawani są ocenom społecznym, a oczekiwania wobec nich bywają niewspółmiernie wysokie do możliwości rozwojowych, które są im w ramach kształcenia uniwersyteckiego proponowane. Sytuacja ta dotyczy także absolwentów Akademii Wychowania Fizycznego. W zawodzie nauczyciela, który jest wystawiony na ekspozycję społeczną i w którego naturę wpisane są liczne relacje społeczne, kompetencje komunikacyjne pozwalają na lepsze rozumienie siebie i innych, pewność siebie oraz budowanie relacji. W toku edukacji opartej na odtwarzaniu wiedzy i dominującej roli wykładowcy takie kompetencje są nieosiągalne dla studentów. Edukacja ta opiera się na schemacie „wiem-rozumiem-działam”, który nie daje przestrzeni na zaangażowanie innych zdolności poznawczych oprócz intelektu. Schemat „odczucie-przeżycie-odkrycie-zrozumienie-realizacja” wymaga zaangażowania odczuć cielesnych, emocji, wglądu w doświadczenie wewnętrzne, ale umożliwia przekazywanie nie tylko wiedzy, lecz również wartości, wpływa na rozwój i dojrzałość emocjonalną człowieka (Barlak 2006). Wdrożenie tego schematu uczenia do edukacji wymaga zmiany w metodach kształcenia studentów. Trening interpersonalny czy warsztaty z komunikacji mogłyby stanowić uzupełnienie wykształcenia akademickiego przyszłych absolwentów AWF. Nabyte umiejętności pozwalałyby na przygotowanie się nie tylko do relacji pedagogicznych, lecz również do pracy w różnych rolach zawodowych: nauczyciela wychowania fizycznego, trenera, zawodnika, wychowawcy, instruktora rekreacji. Proces uczenia się, rozumiany jako integracja doświadczenia, odczuwania i rozumienia, nie jest łatwy do opisanego, bowiem obejmuje sfery człowieka, które zazwyczaj w psychologii, jak i filozofii opisywane są osobno i z perspektywy podmiotu badającego, a nie podmiotu, który doświadcza tego procesu.

Także w teorii rehabilitacji kategorie „autonomiczne ciało”, „upodmiotowione ciało” i „integracja podmiotu” mogą stanowić fundament modelu relacji między pacjentem a fizjoterapeutą. Głównym narzędziem w rehabilitacji jest relacja z pacjentem (Kowalik 2007,

Szawarski 2000). Relacja ta zachodzi na wszystkich poziomach: fizycznym, psychicznym, duchowym i społecznym. W sytuacji choroby pacjent jest fizycznie uzależniony od lekarzy i terapeutów, ale nie moralnie; sfera moralności opiera się na autonomii i decyzyjności pacjenta. Autonomia przynależy do sfery duchowej pacjenta, jest wartością przynależną człowiekowi, a tym samym zasobem w rozumieniu Antonovsky'ego, w sytuacji, gdy jego ciało jest zdeformowane czy niepełnosprawne. Dbalność o autonomię pacjenta jest procesem rehabilitacji duchowej, który powinien poprzedzać rehabilitację fizyczną, bowiem to on jest źródłem motywacji wewnętrznej i zaangażowania pacjenta (Szawarski 2000). Teoria zintegrowanego podmiotu pozwala na uwzględnienie wielowymiarowości podmiotu i refleksję nie tylko nad tym, co leczymy, lecz również jak i w jakim kontekście społecznym, relacyjnym, komunikacyjnym czy duchowym, co okazuje się ważnym elementem całego procesu uzdrawiania. Innym obszarem jest autentyczność i wiarygodność fizjoterapeuty, bowiem trudno przekazać pacjentowi postawę wobec własnego ciała, jeśli terapeuta nie ma dostępu do własnych doświadczeń, emocji i nie jest zaangażowany w proces własnego rozwoju i integracji. Dlatego też model podmiotu poznania, który uwzględnia fenomenologiczne kategorie myślenia o ciele, jest teoretycznym wsparciem programów kształcenia fizjoterapeutów, które uwzględnią treningi intrapersonalne i interpersonalne.

W teorii rekreacji i turystyki odnajdujemy takie pojęcia, jak: „wolność”, „uwierzytelnienie”, „eksploracja”, „eskapizm”, „doświadczenie dobroci czynnej”, „doświadczenie *sacrum*” (Kosiewicz 2004). Są one dostępne poprzez obecność w radykalnie odmiennym otoczeniu i oparte na pozaracjonalnym postrzeganiu świata. Korzystając z tych pojęć, opisuje się rodzaj doświadczenia edukacyjnego podczas aktywności turystycznej. Podmiot poznania, jaki kryje się za tymi rozważaniami, jest zdolny do ich doświadczania, ogląda w nich siebie bez społecznych norm i utartych relacji, ponadto owe doświadczenia pozwalają odnaleźć własną tożsamość, określić na nowo wartości i cele życiowe. Koncepcja zintegrowanego podmiotu poznania pozwala na integrację zdolności racjonalnych i pozaracjonalnych podmiotu, tłumaczy naturę doświadczenia wewnętrznego i jego bogactwo, tworzy uzasadnienie dla koncepcji holistycznych, które odchodzą od redukcjonizmu antropologicznego w kierunku oddania bogactwa natury człowiekowi. Ponadto model autonomicznego ciała daje teoretyczne podstawy do opisanie i wyjaśnienia tego, jak doświadczenie na poziomie ciała może wpływać na rozwój rozumienia pojęć abstrakcyjnych i integrowanie tego, co doświadczam i czuję, z tym, co wiem.

W teorii wychowania zdrowotnego kategorie „autonomiczne ciało”, „upodmiotowione

ciało” i „integracja podmiotu” mogą być wykorzystane do wsparcia metod pedagogicznych, które uwzględniają podczas lekcji zdolności ucznia do autorefleksji, pozwalają na doświadczanie i uczenie się obserwowania doświadczeń płynących z ciała. Wtedy to uczeń nie będzie już podlegał „hodowli”, nie będzie biernym przedmiotem ochrony zdrowia i opieki lekarsko-higienicznej, przed którą ostrzegał Maciej Demel (Demel 1980). Fenomenologiczne spojrzenia na ciało z jednej strony wspiera rozwój metod pracy z uczniem, których brak w humanistycznej wersji wychowania fizycznego, z drugiej pozwala na odejście od kartezjańskiej formuły, która dominuje współczesny system edukacyjny „wiem-rozumiem-działam”, w kierunku edukacji opartej na „wiem-czuję-przeżywam-tworzę-więc jestem”, o którą apelował Kazimierz Dąbrowski (Barlak 2006). Koncepcja podmiotu poznania ufundowana na kategoriach fenomenologicznych może stanowić kolejny etap rozwoju humanistycznej wersji wychowania zdrowotnego, gdzie podmiot ma zdolność rozumienia zmian zachodzących w organizmie, wspierania organizmu w wysiłkach rozwojowych. Choroba zaczyna być ujmowana nie jako „obiektywny defekt”, lecz sposób, w jaki autonomiczna jednostka postrzega i interpretuje subiektywne symptomy i zaburzenia w kontekście własnego życia. Tylko w tym rozumieniu pojęcia „choroby” ujęty jest człowiek jako podmiot autonomiczny zdolny do samopoznania i autorefleksji (Wulff 1996). Kategorie „autonomiczne ciało”, „upodmiotowione ciało” i „integracja podmiotu” pozwalają na nadanie znaczenia doświadczeniu wewnętrznemu, opisują jego przebieg i wpływ na budowanie tożsamości człowieka. W procesie tym etap nadawania znaczenia i sensu własnym odczuciom integruje „ja” z ciałem niezależnie od tego, czy treści są przyjemne, czy nieprzyjemne.

W teorii sportu kategorie „autonomiczne ciało”, „upodmiotowione ciało” i „integracja podmiotu” stanowią podłoże teoretyczne do wyjaśnienia dociekań praktyków związanych z teorią sportu. „Organizm” jest zbyt wąskim pojęciem dla uzasadnienia metod pracy z zawodnikiem opartych na treningu mentalnym, autogenicznym czy ideomotorycznym. Te metody pracy polegają na założeniu podmiotu poznania, który ma zdolności do autosugestii, koncentracji na własnym ciele i subiektywnego doświadczenia. U ich podstaw leży założenie istnienia ciała jako subiektywnie dostępnego i podlegającego wewnętrznej obserwacji i wolicjonalnemu kierowaniu układem mięśniowym i nerwowym, których działanie jest już dostępne obiektywnemu pomiarowi (Mikicin, Mikicin 2011). Wprowadzone kategorie fenomenologiczne mogą zostać wykorzystane dla uzasadnienia korzystania z metod rozwoju zawodników opartych na integracji ciała z umysłem przez doświadczenie wewnętrzne, angażowaniu zdolności do autorefleksji, samostanowienia i odpowiedzialności zawodnika.

Wnioski z etapu czwartego:

Hipoteza siódma brzmiała: „Kategorie <<autonomiczne ciało>>, <<upodmiotowione ciało>> i <<integracja podmiotu>> wprowadzają do teorii wychowania fizycznego, turystyki i rekreacji, wychowania zdrowotnego, teorii sportu i teorii rehabilitacji, wartości takie jak: autonomia, autorefleksja, samoświadomość, odpowiedzialność”. Hipoteza ta została potwierdzona. Kategorie „autonomicznego ciała”, „upodmiotowionego ciała”, „integracja podmiotu” wprowadzają do nauk o kulturze fizycznej model procesu, w którym ciało wpływa na podmiot często poza jego wolą i wyborem. Precyzują cechy upodmiotowionego ciała i uprzedmiotowionego ciała, które stanowią źródło odmiennych możliwości i treści percepcji dla podmiotu. Nadaje tym treściom status pozaracjonalnych źródeł poznania i uzasadnia metody jakościowe, które je badają i uwzględniają w ogólnej wiedzy o człowieku.

Perspektywa fenomenologiczna wzbogaca teorię nauk o kulturze fizycznej zorientowanych pragmatycznie o kategorie, które wyjaśniają i pogłębiają w nich obecne postulaty, ale również wprowadzają nową perspektywę rozważań, która uzasadnia wdrożenie nowych metod kształcenia nauczycieli wychowania zdrowotnego i fizycznego, fizjoterapeutów, animatorów czasu wolnego. Fenomenologiczny sposób myślenia o ludzkim ciele pozwala także na nadanie wartości takim zdolnościom, jak autonomia, autorefleksja, samoświadomość i odpowiedzialność. Podmiot poznania z „uprzedmiotowionym ciałem” postrzega siebie w osobie trzeciej, przez pryzmat obiektywnych danych i nie ma możliwości poznawczych, które pozwalają na poznanie i rozumienie tego, co czuje. Odpowiedzialność za swoje ciało i zdrowie w tym wypadku jest niemożliwa, bo trudno odpowiadać za coś, czego się nie jest świadomym.

Na podstawie zaprezentowanych w pracy dociekań i realizacji kolejnych celów etapowych stwierdzam, że kategorie „autonomiczne ciało”, „upodmiotowione ciało” i „integracja podmiotu” wzbogacają społeczne nauki o kulturze fizycznej i stanowią nowy wątek w filozofii kultury fizycznej, który mam nadzieję będzie kontynuowany. Szczególnie warto w przyszłości w ramach filozofii kultury fizycznej podjąć prace nad pogłębieniem refleksji nad doświadczeniem wewnętrznym w aspekcie kształtowania wrażliwości moralnej i wolnej woli. Innym obszarem do rozważenia są metody kształcenia nauczycieli, trenerów i fizjoterapeutów, którzy będą w swoich kompetencjach interpersonalnych korzystać z bogactwa własnego doświadczenia wewnętrznego, co może być przyczynkiem do rozwoju ich inteligencji emocjonalnej, zdolności komunikacyjnych i relacyjnych. Innym obszarem, w którym

prezentowane rozważania mogą znaleźć swoją kontynuację, jest rozwój jakościowych metod badawczych pozwalających na ujawnienie różnic między ludźmi, odsłonięcie ich indywidualnych predyspozycji, postaw i poglądów. Uważam, że kategoria „upodmiotowionego” ciała także wymaga dalszych rozważań, w których będą uwzględniane osiągnięcia kognitywistyki, neurologii i filozofii.

Podsumowanie z oryginalnym wkładem autora

1. Uzyskane wyniki pozwalają na rekonstrukcję i opis koncepcji ciała jako przynależnego do podmiotu w perspektywie dwóch kategorii „autonomicznego ciała” i „upodmiotowionego ciała”. Wskazane zostały cechy, dzięki którym można opisać „autonomiczne ciało” względem „ja”: zdolność uczenia się (pamięć mięśniowa), interpretacji danych kinestetycznych i przestrzennych oraz reakcji odruchowych. Wskazane zostały cechy, dzięki którym można opisać „upodmiotowione ciało” w relacji z „ja”: „uważności”, „przepływu”, „oporu”, „przestrzeni” i „teraźniejszości”. Opracowana teoria z obszaru antropologii filozoficznej może służyć jako podstawa teoretyczna do rozważań z obszaru teorii: wychowania fizycznego, sportu, turystyki i rekreacji oraz rehabilitacji.
2. Dzięki uzyskanym wynikom dokonany został opis kategorii „integracji podmiotu” w trzech obszarach: „integracji zmysłowo-przestrzennej ja”, „integracji emocjonalnej ja” i „integracji autobiograficznej ja”. Rozważania te mogą stanowić uzasadnienie konstrukcji metod pracy z dzieckiem, pacjentem, zawodnikiem, gdzie zostaną wykorzystane elementy koncentracji na własnym ciele, rozwoju subiektywnego doświadczenia, świadomej percepcji ciała, świadomej autonarracji i autosugestii.
3. Uzyskane wyniki pozwoliły na analizę modelu „podmiotu poznania” w naukach społecznych o kulturze fizycznej. Odsłonięto w nich cechy charakterystyczne dla „upodmiotowionego ciała”, które przejawiają się w rozwoju jakościowych metod badawczych, we wprowadzeniu modelu poznawczego i w odejściu od modelu czynnikowego człowieka i włączenia aktywności fizycznej jako behawioralnego składnika obrazu własnego ciała w psychologii kultury fizycznej. W pedagogice kultury fizycznej obecne są apele o odkrywanie wartości własnego ciała, podążanie za spontanicznym ruchem dziecka, rozwój świadomości ciała i jego potrzeb. Stanowią one czynniki indywidualizacji, które budują motywację i zaangażowanie podczas lekcji.

4. Wyniki umożliwiły wskazanie obszarów aplikacji kategorii „autonomicznego ciała”, „upodmiotowionego ciała” i procesu „integracji podmiotu” w naukach o kulturze fizycznej zorientowanych pragmatycznie, teorii wychowania fizycznego, teorii sportu, teorii wychowania zdrowotnego, teorii turystyki i rekreacji oraz teorii rehabilitacji. Obszary aplikacji są związane z teorią poszczególnych nauk, do której wyżej wymienione kategorie wprowadzają nowe zagadnienia z obszaru antropologii, aksjologii i epistemologii. Pozwalają tym samym na nadanie znaczenia treściom związanym z doświadczeniem wewnętrznym, opisują jego przebieg i wpływ na budowanie tożsamości człowieka. Rozważania związane z kategorią „upodmiotowionego ciała” stanowią także uzasadnienie i wskazówkę dla twórców programów studiów dla przyszłych nauczycieli, trenerów i fizjoterapeutów, którzy mogą podjąć starania, aby włączyć warsztaty i treningi rozwijające kompetencje intra- i interpersonalne do programów nauczania studentów. Zmiany w programach nauczania mogą mieć swój wkład w rozwój kompetencji intra- i interpersonalnych absolwentów Akademii Wychowania Fizycznego.

Prezentowana praca z perspektywy filozofii kultury fizycznej jest z jednej strony kontynuacją nurtu integrującego wiedzę z różnych dziedzin, z drugiej strony stanowi autorski wkład do filozofii kultury fizycznej, który pogłębia refleksję nad autonomią podmiotu, jego zdolnościami percepcji i rozumienia własnych odczuć oraz odpowiedzialności za własny rozwój i zdrowie.

Bibliografia:

- Abrams J.J. (2012) *Shusterman and the Paradoxes of Superhuman Self-Styling*. W: Koczanowicz D., Małecki W. (red.) *Shusterman's pragmatism: between literature and somaesthetics*. Rodopi. Amsterdam-Nowy Jork.
- Alquine F. (1989) *Kartezjusz*, PAX, Warszawa.
- Bakhshayesh S.H., Nia P.S., Neisi A. (2010) *Impact of Self-Consciousness on Choking Under Pressure Basketball Players Studies*. „Physical Culture And Tourism”. 17. 2: 139-143.
- Barlak M. (2006) *System wartości maturzystów końca XX wieku i ich postawy wobec osób niepełnosprawnych*. Akademia Wychowania Fizycznego. Warszawa.
- Bauman Z. (1995) *Ciało i przemoc wobec ponowoczesności*. UMK. Toruń.
- Bergson H. (1930) *Materia i pamięć. Studium nad stosunkiem ciała do ducha*. tłum. K. Bobrowska. Wydawnictwo Kasy im. Mianowskiego Instytutu Popierania Nauki. Warszawa.
- Bidacha M., Małek K. (2011) *Tożsamość narracyjna osób doświadczających choroby zagrażającej życiu. Prezentacja ujęcia teoretycznego i jej egzemplifikacja empiryczna*. W: Dryll E., Cierpko A. (red.) *Psychologia narracyjna: tożsamość, dialogowość, pogranicza*.

- Eneteia. Warszawa, 115-120.
- Bielik-Robson A. (2000) *Nieświadomość - kreacja kartezjanizmu*. W: Motycka A., Wrzoska W. (red.) *Nieświadomość jako kategoria filozoficzna*. Wyd. Instytutu Filozofii i Socjologii PAN. Warszawa, 26-30.
- de Biran M., *Rzut oka na działy psychologii oraz metodologię jaka jest im właściwa*, [w:] *Filozofia francuska XIX w.*, red. B. Skarga, PWN, Warszawa 1978
- Blecharz J. (2006) *Psychologia we współczesnym sporcie - punkt wyjścia i możliwości rozwoju*. „Przegląd psychologiczny” 49. 4: 446-462.
- Blecharz J., Siekańska M., Tokarz A. (2012) *Optymalizacja treningu sportowego i zdrowotnego z perspektywy psychologii*. Akademia Wychowania Fizycznego im. Bronisława Czecha. Kraków.
- Bloom K. (2006) *The Embodied Self. Movement and Psychoanalysis*. Karnac. Londyn.
- Błajet P. (2006) *O potrzebie edukacji cielesnej dorosłych*. „Roczniki andragogiczne”, 28-47.
- Błajet P. (2013) *Personalizacja jako czynnik transgresji w sporcie*. W: Kazimierczak M., Kosiewicz J. (red.) *Sport i turystyka*. Poznań, 111-121.
- Bohme G. (1998) *Antropologia filozoficzna: ujęcie pragmatyczne. Wykłady z Darmstadt*. tłum. P. Domański. Wyd. Instytutu Filozofii i Socjologii PAN. Warszawa.
- Bremer J. (2010) *Wprowadzenie do filozofii umysłu*. WAM. Kraków.
- Brinton C.S., Hill B.J., Ward P.J. (2017) *Authoritative Coach: Building Youth Through Sport*. “Journal of Park and Recreation Administration”. 35. 1: 51-65.
- Bryczyński M. (2011) *Mit nauki. Paradygmaty i dogmaty*. Eneteia. Warszawa.
- Brzezinka A., G. Lutomski (1994) *Dziecko w świecie ludzi i przedmiotów*. Zysk i S-ka. Poznań.
- Brzeziński J. (1980) *Elementy metodologii badań psychologicznych*. PWN. Warszawa.
- Brzeziński J.M. (2002) *Czy można mówić o osobliwościach metodologicznych psychologii sportu?* W: Grabowski H. (red.) *Perspektywy poznawcze i praktyczne nauk o kulturze fizycznej*. Akademia Wychowania Fizycznego im. Bronisława Czecha. Kraków, 47-62.
- Chang L.Ch. (2014) *Leisure education reduces stress among older adults*. “Aging & Mental Health”. 18. 6: 754-758.
- Cierpka A. (2011) *Tożsamość narracyjna młodzieży a relacje rodzinne*. W: Dryll E., Cierpko A. (red.) *Psychologia narracyjna: tożsamość, dialogowość, pogranicza*. Eneteia. Warszawa, 80-92.
- Clark M. (2017) *Social Media and Body Image: Fitspiration at Its Worst*. “The Science of Nourishment”. 2-5.
- Cowan D.T., Taylor I.M., Mcewan H.E., Baker J.S. (2012) *Bridging the Gap Between Self-Determination Theory and Coaching Soccer to Disadvantaged Youth*. “Journal Of Applied Sport Psychology”. 24. 4: 361-374.
- Csikszentmihalyi M. (1996) *Przepływ: jak poprawić jakość życia. Psychologia optymalnego doświadczenia*. tłum. M. Wajda. Studio Emka. Warszawa.
- Cynarski W. (2017) *Czas wolny, turystyka i rekreacja w perspektywie socjologicznej*. Universitas. Kraków.
- Czarnocka M. (2003) *Podmiot poznania a nauka*. Wyd. UW. Wrocław.
- Czechowski M., Femiak J., Kuk A. (2015) *Kompetencje społeczne i inteligencja emocjonalna nauczycieli wychowania fizycznego i trenerów. Warsztaty dydaktyczne dla nauczycieli wychowania fizycznego, trenerów i studentów AWF*. Wyd. AWF. Warszawa.
- Czechowski M., Femiak J., Kuk A. (2015) *Social Competence and Emotional Intelligence of Future Pe Teachers and Their Participation in Psychological Workshops*. “Human Movement”. 16. 3: 163-170.
- Damasio A.R. (2005) *W poszukiwaniu Spinozy. Radość, smutek i czujący mózg*. tłum. J. Szczepański. Rebis. Poznań.
- Damasio A.R. (2011) *Jak umysł zyskał jaźń*. tłum. N. Radomski. Rebis. Poznań.

- Demel M. (1980) *Pedagogika zdrowia*. WSiP. Warszawa.
- Domański J. (1996) *Metamorfozy pojęcia filozofii*. PAN IFiS. Warszawa.
- Drwięga M. (2002) *Ciało człowieka. Studium z antropologii filozoficznej*. Księgarnia Akademicka. Kraków.
- Femiak J. (2012) *Cielesność w teorii wychowania fizycznego. Od materializmu do holizmu*. Wyd. AWF. Warszawa.
- Femiak J. (2011) *O treningu interpersonalnym jako metodzie kształtującej kompetencje komunikacyjne nauczycieli wychowania fizycznego w świetle rozwoju kultury masowej, zmian społecznych i teorii edukacji dorosłych*. W: Dziubiński Z., Lenartowicz M. (red.) *Kultura fizyczna a kultura masowa*, Salezjańska Organizacja Sportowa Rzeczypospolitej Polskiej. Warszawa, 383-397
- Garner D.M., Garfinkel P.E. (1980) *Socio-cultural factors in the development of anorexia nervosa*. „Psychological Medicine”. 10: 647-656.
- Gleaves J. (2017) *Sport as meaningful narratives*, „Journal of the Philosophy of Sport”, 44, Issue 1, 29–43.
- Grzegorek T. (2000) *Tożsamość a poczucie tożsamości. Próba uporządkowania problematyki*. W: Gałdowa A. (red.) *Tożsamość człowieka*. WUJ. Kraków. 53-70.
- Guszkowska M. (2013) *Aktywność fizyczna i psychika. Korzyści i zagrożenia*. Wyd. Adam Marszałek. Toruń.
- Hadot P. (1992) *Filozofia jako ćwiczenie duchowe*. tłum. P. Domański. IFiS PAN. Warszawa.
- Heller M. (2009) *Jak być uczonym*. Znak. Kraków.
- Herschel J.F.W. (1955) *Wstęp do badań przyrodniczych*. tłum. T. Pawłowski opr. M. Wallis. PWN. Warszawa.
- Heszen I., Sęk H. (2007) *Psychologia zdrowia*. PWN. Warszawa.
- Hummel D., Rudolf A.K., Untch K.H., Grabhorn R., Mohr H.M. (2012) *Visual Adaptation to Thin and Fat Bodies Transfers across Identity*. “Identity Transfer in Body Shape Adaptation”. 7. 8: 1-6.
- Inglehart R., Baker W.E. (2000) *Modernization Cultural Change and Persistence of Traditional Values*. “American Sociological Review”. 65: 19-51.
- Jirasek I., Kohe G. Z., Hurych E. (2013), *Reimagining athletic nudity: the sexualization of sport as a sign of a ‘porno-ization’ of culture*, Sport in Society. Cultures, Commerce, Media, Politics, 16, 721-734.
- Jachimska M. (1994) *Grupa bawi się i pracuje. Zbiór grupowych gier i ćwiczeń psychologicznych*. Unus. Wałbrzych.
- Jankowski K. (1998) *Wpływ mediów na współczesny model sportu*. W: Krawczyk Z., Kosiewicz J., Piłat K. (red.) *Sport w procesie integracji europejskiej*. AWF Warszawa. 248-257.
- Jedliński K. (2008) *Trening interpersonalny*. W.A.B. Warszawa.
- Kiweski J. (2005) *Rehabilitacja medyczna*. PZWL. Warszawa.
- Kosiewicz J. (2004) *Filozoficzne aspekty kultury fizycznej i sportu*. Centralna Księgarnia Kultury Fizycznej. Warszawa.
- Kosiewicz J. (2012) *Considerations on General Methodological Assumption of the Sciences of Sport*. Physical Culture and Sport. Studies and Research. LV. 65-101.
- Kowalik S. (2007) *Psychologia rehabilitacji*. Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne. Warszawa.
- Kuhn T. (2009) *Struktura rewolucji naukowych*. tłum. H. Ostromęcka. Aletheia. Warszawa.
- Lakatos I. (1995) *Pisma z filozofii nauk empirycznych*. tłum. W. Sady. PWN. Warszawa.
- Lakoff G., Johnson M. (1998) *Metafory w naszym życiu*. tłum. T.P. Krzeszowski. PIW. Warszawa.
- Lakoff G., Johnson M. (1999) *Philosophy in the flesh: the embodied mind and its challenge to*

- western thought*. Basic Books. Nowy Jork.
- Löbbecke P. (1995) *Warsztaty przyszłości – alternatywna metoda kształcenia i coś więcej*. W: Baranowicz K. (red.) *Pedagogika alternatywna. Dylematy praktyki*, Impuls, Łódź-Kraków, s. 235-242.
- Mahoney J.L., Stattin H., Lord H. (2004) *Unstructured youth recreation centre participation and antisocial behaviour development: Selection influences and the moderating role of antisocial peers*. "International Journal of Behavioral Development". 28. 6. 553-560.
- Marcuse H. (1991) *Człowiek jednowymiarowy. Badania nad ideologią rozwiniętego społeczeństwa przemysłowego*. tłum. S. Konopacki i inni, opr. W. Gromczyński. PWN. Warszawa.
- Maruszewski T. (2005) *Pamięć autobiograficzna*. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne. Gdańsk
- Merleau-Ponty M. (2001) *Fenomenologia percepcji*. tłum. M. Kowalska, J. Migasiński. Aletheia. Warszawa.
- Mikicin M., Mikicin E. (2011) *Trening autogenny i audiowizualna relaksacja (tzw. trening alpha) jako narzędzia odnowy psychosomatycznej w sporcie i rehabilitacji*. „Postępy Rehabilitacji”. 3: 35-42.
- Meeckums B. (2002) *Dance movement therapy. A creative psychotherapeutic approach*. SAGE Publications Ltd. Londyn.
- Melosik Z. (1996) *Tożsamość, ciało i władza: teksty kulturowe jako (kon)teksty pedagogiczne*. Poznań-Toruń.
- Melosik Z., Szkudlarek T. (1998) *Kultura, tożsamość i edukacja. Migotanie znaczeń*. Impuls. Kraków.
- Merleau-Ponty M. (2001) *Fenomenologia percepcji*. tłum. M. Kowalska, J. Migasiński. Aletheia. Warszawa
- Mielnicka-Pawłowska H. (2016) *Play as a Source of Postmodern Culture*, W: Mielnicka-Pawłowska H. (red.) *Contemporary Homo Ludens*. Cambridge Scholars Publishing. Newcastle. 1-22.
- Migasiński J. (1995) *Merleau-Ponty*. Wiedza Powszechna. Warszawa.
- Migasiński J. (2001) *Fenomenologia Merleau-Ponty’ego*. W: Merleau-Ponty M. *Fenomenologia percepcji*. tłum. M. Kowalska, J. Migasiński. Aletheia. Warszawa, 379-486.
- Migasiński J. (2006) *Przyczynek do zarysu francuskiej fenomenologii pamięci. Trzy przykłady*. W: *Pamięć w filozofii XX wieku*. Uniwersytet Warszawski Wydział Filozofii i Socjologii. Warszawa, 235-251.
- Mosz J. (2015) *Estetyczne aspekty uczestnictwa w sporcie*. AWF Warszawa.
- Motycka A. (2005) *Rozum i intuicja [!] w nauce*, Eneteia, Warszawa.
- Motycka A. (2010) *Człowiek wewnętrzny a epistémé. Zbiór rozpraw i szkiców o nauce*. Eneteia. Warszawa.
- Naglak B. (2000) *Metodyka treningu sportowca*. AWF. Wrocław.
- Nelson K. (2007) *Young Minds in Social Worlds: experience, meaning, and memory*. Harvard University Press. Harvard.
- Niedźwiecka-Kącik D. (2009) *Postrzeganie własnego ciała przez klientki warszawskich klubów fitness*. W: Guskowska M. (red.) *Aktywność ruchowa kobiet. Formy, uwarunkowania, korzyści i zagrożenia*. Warszawa, 345-354.
- Nietzsche F. (1965) *Antynomie wartości*, tłum. I. Krońska, [w:] *Filozofia egzystencjalna*, opr. L. Kołakowski, K. Pomian, PWN, Warszawa 1965, s. 86-106.
- Nitsch K., Prajs E., Kurpisz J., Tyburski E. (2012) *Obraz ciała i jego zaburzenia. Aspekty teoretyczne w kontekście wybranych jednostek psychopatologicznych*. „Psychiatria i psychologia kliniczna”. 12. 3: 176-182.

- Nowacki T. (2008) *Kwalifikacje i autokreacja nauczycieli*. W: Żegnałek K. (red.) *Kompetencje współczesnego nauczyciela*. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej TWP. Warszawa.
- Nowak A.J. (1974) *Osobowość w ujęciu R.B. Cattella*. „*Studia Philosophiae Christianae*”. 10. 2: 167-182.
- Nowak M. (2003) *Pedagogika personalistyczna* W: Kwieciński Z., Śliwerski B. (red.) *Pedagogika. Podręcznik akademicki*. t. 1. PWN. Warszawa, 232-246.
- Nowocien J. (2013) *Studium o pedagogice kultury fizycznej*. AWF. Warszawa.
- Olusoga P., Maynard I., Butt J., Hays K. (2014) *Coaching under Pressure: Mental skills training for sports coaches*. „*Sport & Exercise Psychology Review*”. 10. 3: 31-44.
- Ossowska M. (1946) *O dwóch rodzajach ocen moralnych*. „*Kwartalnik Filozoficzny*”. 16. 3: 275-292.
- Parks J.A. (1998) *A Contextualized Approach to Patient Autonomy Within the Therapeutic Relationship*. „*Journal of Medical Humanities*”. 19. 4: 299-311.
- Pasterniak W., Cynarski W.J. (2014) *Fizyka kwantowa a trening sportowy: możliwości wykorzystania osiągnięć fizyki kwantowej* „*Idō – Movement for Culture: journal of martial arts anthropology, theory of culture, psychophysical culture, cultural tourism, anthropology of martial arts, combat sports*”. 4: 62-68.
- Patočka J. (1998) *Body, Community, Language, World*. Open Court. Chicago.
- Pawłucki A. (1996) *Pedagogika wartości ciała*. AWF. Gdańsk.
- Pawłucki A. (2007) *Osoba w pedagogice ciała. Prawo pokoju olimpijskiego*. Olsztyńska Szkoła Wyższa im. Józefa Rusieckiego. Olsztyn.
- Pawłucki A. (2013) *Nauki o kulturze fizycznej*. AWF. Wrocław.
- Przyłuska-Fischer A. (2013) *Niepełnosprawność jako przedmiot refleksji bioetycznej*. AWF. Kraków.
- Rosińska Z. (2003) *Merleau-Ponty: nobilitacja nieustannej medytacji*, w: *Przegląd Filozoficzny*, nr 1, s. 299-305.
- Rosińska Z. (2006) *Pamięć w filozofii XX wieku*. Uniwersytet Warszawski Wydział Filozofii i Socjologii. Warszawa.
- Rosińska Z. (2012) *Jażń i poczucie sensu*. W: *Ruch myśli*. Eneteia. Warszawa, 85-98.
- Rosińska Z. (2012) *Ogląd kształtujący*. W: *Ruch myśli*. Eneteia. Warszawa.
- Rosińska Z. (2012) *Doświadczenie mnemiczne, czyli fenomen pamięci według Zygmunta Freuda*, w: *Ruch myśli*, s.132-133.
- Rosińska Z. (2012) *Ruch myśli*. Eneteia. Warszawa.
- Rosińska Z., Matuszewicz C. (1984) *Kierunki współczesnej psychologii, ich geneza i rozwój*. PWN. Warszawa.
- Rychta T., Guskowska M. (2003) *Wkład nauk humanistycznych do wiedzy o kulturze fizycznej*. AWF. Warszawa.
- Rymarczyk P. (2014) *Między spontanicznością a konformizmem. Ciało w wybranych magazynach poświęconych stylowi życia*. Akademia Wychowania Fizycznego im. Józefa Piłsudskiego. Warszawa.
- Salmon P. (2002) *Psychologia w medycynie wspomaga współpracę z pacjentem i proces leczenia*. tłum. M. Gajdzińska. GWP. Gdańsk.
- Schmitt W.A., Brinkley Ch.A., Newman J.P. (1999) *Testing Damasio's Somatic Marker Hypothesis With Psychopathic Individuals: Risk Takers or Risk Averse?*. „*Journal of Abnormal Psychology*”. 108. 3: 538-543.
- Shusterman R. (2010) *Świadomość ciała. Dociekania z zakresu somaestetyki*, tłum. W. Małecki, Stankiewicz S., Polskie Towarzystwo Estetyczne, Kraków 2010, s. 82
- Shusterman R. (2012) *Thinking Through The Body. Essays in Somaesthetics*, Cambridge University Press. Cambridge.

- Sonmez E.E., Turanci S. (2017) *Examining Body-Related Decisions of the University Students. The Impact of Media and Self Esteem*. "The International Journal of Health-Wellness and Society". 3: 1-10.
- Sokołowska A. (2014) *Zastosowanie analizy ruchu w interwencjach terapeutycznych i rozumieniu pacjentów*. W: Pędzich Z. (red.) *Psychoterapia tańcem i ruchem. Teoria i praktyka*. GWP. Sopot, 71-87.
- Sokołowska A., Rayska A. (2014) *Zatrzaśnięte w ciele. Psychoterapia tańcem i ruchem w pracy z niewyrażonymi emocjami*. W: Pędzich Z. (red.) *Psychoterapia tańcem i ruchem. Teoria i praktyka*. GWP. Sopot, 121-134.
- Standal Ø.F. (2014) *Phenomenology and adapted physical activity: philosophy and professional practice*. "Adapted Physical Activity Quarterly". 31: 115-131.
- Starosta W., Botwina R. (2002) *Mentalne wspomaganie sportowców*. AWF. Warszawa-Gorzów.
- Studd K., Cox L. (2013) *Everybody is a body*. Dog Ear Publishing. Indianapolis.
- Szawarski Z. (2000) *Godność człowieka rehabilitowanego*. „Postępy Rehabilitacji”. 14. 4: 59-67.
- Szkudlarek T. (2003) *Pedagogika międzykulturowa*. W: Kwieciński Z., Śliwerski B. (red.) *Pedagogika. Podręcznik akademicki*. t. 1: PWN. Warszawa, 415-424.
- Szlezák T.A. (1997) *Czytanie Platona*. tłum. P. Domański. IFiS PAN. Warszawa.
- Śliwerski B. (1998) *Współczesne teorie i nurty wychowania*. „Impuls”. Kraków.
- Śliwerski B. (2003) *Pedagogika antyautorytarna* W: Kwieciński Z., Śliwerski B. (red.) *Pedagogika. Podręcznik akademicki*. PWN. Warszawa.
- Śliwerski B. (2006) *Pedagogika*. t. 1: *Podstawy nauk o wychowaniu*. Gdańskie Wydawnictwo Pedagogiczne. Gdańsk.
- Śliwerski B. (2003) *Pedagogika antyautorytarna*, W: Kwieciński Z., Śliwerski B. (red.), *Pedagogika. Podręcznik akademicki*, t.1, PWN, Warszawa, 378-393.
- Tabor U., Majewska-Kafarowska A. (2006) *Autorefleksja zawodowa nauczycieli dorosłych a ich funkcjonowanie w roli ucznia i nauczyciela*. W: Stopińska-Pająk A. (red.) *Edukacja dorosłych, doradca zawodowy, rynek pracy*. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej TWP, Warszawa, 20-35.
- Tan A., Chaudhary Z., Hawa R., Mylopoulos M. (2016) *Healing conversations in medicine: Making Every Encounter Therapeutic*. "Medical Education" 50, 11: 1080-1801.
- Tomasello M. (2002) *Things Are What They Do: Katherine Nelson's Functional Approach to Language and Cognition*. "Journal of Cognition and Development" 3(1): 5-19.
- Trzebiński J. (2002) *Autonarracje nadają kształt życiu człowieka*. W: Trzebiński J. (red.) *Narracja jako sposób rozumienia świata*. Gdańsk, 36-42.
- Twardowski K. (1965) *Wybrane pisma filozoficzne*. PWN. Warszawa. University of Chicago Press, 149-163.
- Van Winkle C.M., Lagay K. (2012) *Learning during tourism: the experience of learning from the tourist's perspective*. "Studies in Continuing Education" 34, 3: 339-355.
- Wiśniewska L.A., Celińska-Miszczuk A. (2014) *Ciało a psyche – perspektywa jakościowa i ilościowa w poznawaniu relacji body-mind*. „Horyzonty Psychologii”, 4: 131-146.
- Wiśniewski M., Cassidy E. (1991) *Psychologiczne gry i ćwiczenia grupowe*. IBE. Warszawa.
- Wojtyła K. (2000) *Osoba i czyn*. Polskie Towarzystwo Teologiczne. Lublin.
- Wolicki M. (1986) *Człowiek w analizie egzystencjalnej Viktora Emila Frankla*. Przemysł.
- Wołoszyn S. (1964) *Dzieje wychowania i myśli pedagogicznej w zarysie*. PWN. Warszawa.
- Wołoszyn S. (1998) *Nauki o wychowaniu w Polsce XX wieku. Próba syntetycznego zarysu na tle powszechnym*. Strzelec. Kielce.
- Woynarowska B. (2000) *Narodowy program zdrowia w Polsce 1987-2000. Geneza, historia, ewolucja koncepcji i możliwości realizacji*. „Promocja Zdrowia. Nauki Społeczne i

- Medycyna”, 7, 19: 34-35.
- Woynarowska B., Kapica M. (2001) *Teoretyczne podstawy edukacji zdrowotnej. Stan i oczekiwania: materiały z konferencji naukowej, Kamień Śląski 25-26 września 2000 r.* KOWEZ. Warszawa.
- Wódka K. (2006) *Współpraca zawodnika z psychologiem.* W: Parzelski D. (red.) *Psychologia w sporcie. Teoria, badania, praktyka.* UW. Warszawa, 87-93.
- Wódka K. (2018) *Biofeedback EEG jako narzędzie oraz metoda ułatwiająca osiągnięcie stanu gotowości startowej.* <http://psychologsportu.pl/biofeedback-eeg-jako-narzedzie-oraz-metoda-ulatwiajaca-osiaganie-stanu-gotowosci-startowej>, dostęp: 18.03.2018 r.
- Wójcik E. (1994) *Metody aktywizujące stosowane w spotkaniach grupowych.* „MAKOlab”. Łódź.
- Wulff H.R. (1996) *Pojęcie choroby i medyczne ujęcie człowieka.* tłum. Z. Szawarski, „Sztuka Leczenia”, 2, 3: 19-26.
- Yua T.D., Ilundáin-Agurruzab J. (2016) *Taijiquan and the Body without Organs: a holistic framework for sport philosophy,* :Journal of the Philosophy of Sport”, 43, Issue 3, 424–439.
- Zaborowski Z. (1994) *Współczesne problemy psychologii społecznej i psychologii osobowości,* Warszawa.
- Zagórska W. (2004) *Uczestnictwo młodych dorosłych w rzeczywistości wykreowanej kulturowo.* Universitas. Kraków.
- Zowisło M. (2008) *Człowiek, cielesność i sport w filozofii Karola Wojtyły-Jana Pawła II.* W: Dziubiński Z. (red.) *Humanistyczne aspekty sportu i turystyki.* Salezjańska Organizacja Sportowa Rzeczypospolitej Polskiej. Warszawa, 37-45.
- Zuchora K. (2009) *Nauczyciel i wartości. Z filozofii kultury fizycznej i pedagogiki sportu.* Heliodor. Warszawa.
- Zuchora K.(red.) *Myśli i uwagi o wychowaniu fizycznym.* AWF Warszawa.
- Zukas M., Malcolm J. (2008) *Pedagogies for Lifelong Learning: Building Bridges Or Building Walls?,* https://www.immagic.com/eLibrary/ARCHIVES/GENERAL/OPENU_UK/O000531Z.pf, dostęp: 8.05.2017.
- Żukowska Z. (2000) *Fair play edukacyjną szansą.* W: Zuchora K. (red.) *Myśli i uwagi o wychowaniu fizycznym.* AWF Warszawa, 470-478.
- Żylińska M. (2013) *Neurodydaktyka. Nauczanie i uczenie się przyjazne mózgowi.* UMK. Toruń. (cała bibliografia obejmuje 294 pozycji)

4. Podsumowanie

Ukończyłam studia filozoficzne i psychologiczne, miałam zaszczyt być uczennicą Prof. dr. hab. Zofii Rosińskiej (psychologa i filozofa), Prof. dr. hab. Andrzeja Jakubika (psychiatra, bezpośredni uczeń Antoniego Kępińskiego), Prof. dr. hab. Jana Tyłki, Prof. dr. hab. Mieczysława Gogacza, Prof. dr. hab. Jerzego Pelca, Prof. dr. hab. Szczepana Ślęgi. Uczyłam się w czasach, gdy relacje z wykładowcami były bliskie i bardzo indywidualne. Podczas studiów wyniosłam umiejętność porządkowania wiedzy, charakterystyczną dla filozofii, szacunek dla poszukiwań odpowiedzi w subiektywnym doświadczeniu człowieka,

charakterystyczną dla psychologii (mam na myśli jej obszar badań jakościowych i aspekt praktyczny pracy z pacjentem) i wnikliwość. Jeszcze przed obroną pracy magisterskiej z filozofii otrzymałam propozycję pracy w Zakładzie Filozofii AWF w Warszawie, co było dla mnie wyróżnieniem i wielką szansą.

To w środowisku naukowym AWF kształtowałam się jako filozof. Teoria nauk o kulturze fizycznej łączy w sobie wiedzę z różnych dziedzin, wymaga spojrzenia integrującego. Filozofia daje narzędzia, aby ową integrację odsłaniać, nazywać to, co wspólne, ale i to, co różnicuje poszczególne dyscypliny. Do dzisiaj stosuję przede wszystkim metody badawcze charakterystyczne dla filozofii, jednak przedmiotem moich analiz od 1996 roku są przede wszystkim nauki o kulturze fizycznej, dlatego też moją tożsamość naukową definiuję jako filozofa kultury fizycznej.

Filozofia, jej zasoby pojęciowe i metody badawcze pozwalają z jednej strony zgłębiać dorobek (który się nieustannie poszerza) teoretyków nauk o kulturze fizycznej, z drugiej strony włączać do filozofii kultury fizycznej wiedzę filozoficzną, jak na przykład fenomenologię.

W swoich pracach korzystam głównie z dorobku antropologii filozoficznej, szczególnie jest mi bliski sposób myślenia oparty na dorobku personalistów, fenomenologów, egzystencjalistów i pragmatystów. W kulturze fizycznej czerpię inspirację zwłaszcza z rozważań pedagogów, psychologów i bioetyków. Ze względu na bardzo praktyczne i aplikacyjne spojrzenie, nieocenionym źródłem wiedzy są dla mnie pisma teoretyków wychowania fizycznego, teoretyków i praktyków sportu, psychologów rehabilitacji. Dlatego też obszar filozofii kultury fizycznej pozwala mi połączyć narzędzia filozofa z przedmiotem refleksji bliskim mi jako psychologowi – człowiekiem podczas procesu edukacji, leczenia, wychowania.

Podsumowując wyniki moich badań i osiągnięć naukowych – na zasadzie związanej samooceny – pragnę określić swój wkład w rozwój nauk społecznych o kulturze fizycznej:

1. Uzyskane wyniki moich dociekań pozwalają na rekonstrukcję i opis koncepcji ciała jako przynależnego do podmiotu w perspektywie dwóch kategorii „autonomicznego ciała” i „upodmiotowionego ciała”. Wskazane zostały cechy, dzięki którym można opisać „autonomiczne ciało” względem ja: zdolność uczenia się (pamięć mięśniowa), interpretacji danych kinestetycznych i przestrzennych, reakcji odruchowych. Wskazanie na cechy, dzięki którym można opisać „upodmiotowione ciało” w relacji z ja: „uważności”, „przepływu”, „oporu”, „przestrzeni”, „teraźniejszości”. Opracowana teoria z obszaru antropologii

filozoficznej może służyć jako podstawa teoretyczna do rozważań z obszaru psychologii, pedagogiki, rehabilitacji czy socjologii kultury fizycznej.

2. Dzięki uzyskanym wynikom dokonany został opis kategorii „integracji podmiotu” w trzech obszarach „integracji zmysłowo-przestrzennej ja”, „integracji emocjonalnej ja” i „integracji autobiograficznej ja”. Rozważania te mogą stanowić uzasadnienie dla konstrukcji metod pracy z dzieckiem, pacjentem, zawodnikiem, w których zostaną wykorzystane elementy koncentracji na własnym ciele, świadomego ruchu, rozwoju subiektywnego doświadczenia, świadomej narracji i autonarracji.

3. Uzyskane wyniki pozwoliły na analizę modelu „podmiotu poznania” w naukach społecznych o kulturze fizycznej i wskazanie na obecność w nich cech charakterystycznych dla „upodmiotowionego ciała”.

4. Odśloniłam w naukach o kulturze fizycznej zorientowanych pragmatycznie: teorii wychowania fizycznego, teorii sportu, teorii wychowania zdrowotnego, teorii turystyki i rekreacji, teorii rehabilitacji, obszary aplikacji kategorii „autonomicznego ciała”, „upodmiotowionego ciała”, procesu „integracji podmiotu”.

5. Współudział w przeprowadzonych badaniach nad skutecznością metod warsztatowych w rozwoju kompetencji społecznych i inteligencji emocjonalnej studentów wychowania fizycznego. W konsekwencji udział we wzbogaceniu oferty edukacyjnej dla studentów.

6. Uporządkowanie i systematyka założeń antropologicznych teorii wychowania fizycznego

Jednocześnie pragnę zwrócić uwagę na spójność i konsekwencję w rozwoju mojej podwójnej ścieżki zawodowej. Przez wiele lat równolegle dbałam o rozwój swoich kompetencji jako filozofa i psychologa. Jako filozof od czasów obrony pracy magisterskiej zgłębiałam obszar filozofii kultury fizycznej. Moje artykuły są poświęcone głównie naukom społecznym o kulturze fizycznej, to one stanowią od lat przedmiot mojej refleksji i inspiracji.

Jako psycholog od wielu lat prowadzę szkolenia dla nauczycieli, które są oparte na metodach aktywnych, czyli takich, które angażują nie tylko intelekt słuchacza, lecz również jego emocje i ciało. Owa aktywność, ufam, jest nie tylko potwierdzeniem moich umiejętności psychologiczno-trenerskich, lecz również popularyzatorskich i organizacyjnych.

Umiejętność współpracy w zespołach badawczych, inicjatywa i zjednoczenie środowiska przy zakładaniu Polskiej Izby Gospodarczej Branży Językowej, świadczą o moich

umiejętnościach budowania relacji i motywowaniu innych do działania. Przynależność do Związków Literatów Polskich, Mam nadzieję, że przynależność do Związku Literatów Polskich świadczy o doskonaleniu warsztatu pisarskiego, umiejętności obserwowania i refleksji nad rzeczywistością.

Ufam, że w przyszłości będę mogła powrócić do zagadnień biomedycznych, do moich korzeni naukowych, poświęcić się badaniom z obszaru filozoficznych i antropologicznych podstaw teorii zdrowia, wychowania zdrowotnego, profilaktyki zdrowotnej. Pragnę w przyszłości zwrócić szczególną uwagę na problemy związane ze zdrowiem psychicznym, filozofią zdrowia, analizą antropologicznych podstaw wychowania, którego celem jest wolność jednostki od współczesnych zagrożeń, jakimi są uzależnienia od substancji psychoaktywnych i pobudzających. Dlatego też, w ramach filozofii kultury fizycznej kolejnym wyzwaniem będą dla mnie kategorie „wrażliwości moralnej” i „wolnej woli”. Ufam, że refleksja z poziomu filozofii kultury fizycznej będzie pomocą, inspiracją i punktem odniesienia dla praktyków, których kształcą Akademie Wychowania Fizycznego – przyszłych nauczycieli, trenerów, fizjoterapeutów.